

ΣΩΤΗΡΗΣ ΡΙΖΑΣ

Η ΕΛΛΑΔΑ, ΟΙ ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΗ Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΛΑΙΣΙΟ 1961-1963

Κατά τη διάρκεια της τριετίας 1961-1963 ή διακοπή της δωρεάν Αμερικανικής οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα αποτέλεσε αντικείμενο διαμάχης μεταξύ της Ελληνικής και της Αμερικανικής Κυβέρνησης. Η βοήθεια αποτελούσε αναμφίβολα κεντρικής σημασίας πολιτικό και οικονομικό στοιχείο στις έλληνοαμερικανικές σχέσεις μετά το 1946, εξελισσόμενη σε βασικό μοχλό διατήρησης και ανάπτυξης της ελληνικής στρατιωτικής δομής. Αν και μειωμένη από το 1954, σε σχέση με την περίοδο του εμφυλίου πολέμου και την πρώτη μετεμφυλιακή, εκτός από την οικονομική σημασία της, συνιστούσε και έμπρακτη εκδήλωση του ενεργού ενδιαφέροντος των Ηνωμένων Πολιτειών για την Ελλάδα, ενδιαφέροντος ζωτικού για την επιβίωση της ελληνικής ήγετικής τάξης και τη διατήρηση του πολιτικού καθεστώτος που παγιώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1950¹.

Κατά τη διάρκεια αυτής της τριετίας τέθηκαν επίσης με έμφαση προβλήματα που αφορούσαν τις σχέσεις των Ηνωμένων Πολιτειών με τους δυτικοευρωπαίους συμμάχους τους στο ΝΑΤΟ. Στις διεργασίες αυτές ή Ελλάδα δεν έπαιξε, και δεν μπορούσε άλλωστε να παίξει, σημαντικό ρόλο, προσπάθησε όμως να λάβει μέρος και να τις αξιοποιήσει μετεξελισσόμενη έτσι, με τη βοήθεια και της συμφωνίας σύνδεσης με την ΕΟΚ του 1961, από αποκομμένη χώρα των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου σε τμήμα της δυτικοευρωπαϊκής περιφέρειας.

Οι βασικές υποθέσεις της εργασίας αυτής είναι ότι:

1) Η σχέση της Ελλάδας με τις Ηνωμένες Πολιτείες, παρά τα προβλήματα που προκαλούσε ή περικοπή της βοήθειας, παρέμεινε ακρογωνιαίος λίθος του διεθνούς προσανατολισμού της Αθήνας, ενώ το άνοιγμα προς τη

1. Βλ. Γιάννης Στεφανίδης, *Από τον εμφύλιο στον ψυχρό πόλεμο. Προσκήνιο*, Αθήνα 1999.

Γαλλία αποτέλεσε προσπάθεια συμπλήρωσης των ἐγγυήσεων ασφαλείας της, στο πλαίσιο της επικρατούσας αντίληψης για τὸν ἀπὸ βορρᾶ κίνδυνο.

2) Ἡ διαμάχη γιὰ τὴ βοήθεια δὲν ἀφοροῦσε καὶ δὲν ἐπηρέαζε μόνο τὰ ἑλληνικὰ δημόσια οἰκονομικά, ἀλλὰ καὶ τὴν κυρίαρχη ἀντίληψη γιὰ τὸ πρόβλημα ασφαλείας καὶ τὶς πολιτικὲς καὶ οἰκονομικὲς διευθετήσεις ποὺ συνδέονταν μὲ αὐτή.

Ἡ ἐπίσκεψη τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδας στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1961, ἀποτελοῦσε καὶ γιὰ τοὺς Ἀμερικανούς καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνες εὐκαιρία ἐπισκόπησης τῶν σχέσεών τους καὶ ἀποτύπωσης τῆς πολιτικῆς τους, ἡ ὁποία ἀναδείκνυε μιὰ σειρὰ ἀποκλίσεων στὸ σύνολο τοῦ πλέγματος τῶν ἑλληνοαμερικανικῶν σχέσεων.

Ἡ νέα κυβέρνηση τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ὑπὸ τὸν πρόεδρο John Kennedy, εἶχε ἀποφασίσει νὰ περιορίσει δραστικὰ τὴ δωρεὰν βοήθεια στὸ ἐξωτερικό, ὡς συνέπεια τῶν προβλημάτων στὸ ἀμερικανικὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν ἀλλὰ καὶ τῆς προτεραιότητος ποὺ ἀποκτοῦσε γιὰ τοὺς Ἀμερικανούς ἡ διάθεση πόρων στὰ νέα κράτη τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς, περιοχὲς ποὺ ἀποτελοῦσαν σημαντικὸ πεδίο ψυχροπολεμικοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ταυτόχρονα ἐπεδίωκε τὴν ἀνάληψη ἐνὸς τμήματος τῆς ἐξωτερικῆς βοήθειας ἀπὸ τοὺς Δυτικοευρωπαίους, οἰκονομικὰ ἰσχυροὺς πλέον συμμάχους τοῦ NATO².

Ἡ νέα αὐτὴ προσέγγιση τοῦ προβλήματος τῆς βοήθειας, θεωρητικὸς ἐκφραστής τῆς ὁποίας ἦταν ὁ ἀναπληρωτὴς σύμβουλος Ἐθνικῆς Ἀσφαλείας τοῦ προέδρου Kennedy καθηγητὴς Walt Rostow, δὲν προέκυπτε ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν. Ἡ νέα ἀμερικανικὴ διοίκηση θεωροῦσε τὰ προγράμματα βοήθειας ποὺ κληρονόμησε “ἀμυντικά” καὶ “ξεπερασμένα”, καθὼς ἔδιναν ἔμφαση στὶς στρατιωτικὲς πλευρὲς τοῦ προβλήματος ασφαλείας, ἰδίως μέσω τῆς στήριξης ἀμυντικῶν δαπανῶν τῶν συμμάχων τῆς Ἀμερικῆς. Στὴ θέση τῆς “παλαιᾶς” ἀντίληψης προωθεῖτο μιὰ νέα ποὺ ἔδινε ἔμφαση στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῶν χωρῶν ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ διακύβευμα τοῦ ψυχροπολεμικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ὥστε νὰ ἀντιμετωπιστεῖ ἀποτελεσματικὰ αὐτὸ ποὺ οἱ νέοι Ἀμερικανοὶ ἡγέτες θεωροῦσαν ἐσωτερικὴ ὑπονόμευση. Ὁ στόχος, ὅπως σημείωνε σὲ ὑπόμνημά του ὁ Rostow, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ δημιουργία προϋποθέσεων διατηρήσιμης οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καὶ ὄχι ἡ βραχυπρόθεσμη ἀντιμετώπιση κινδύνων. Ταυτόχρονα γινόταν κατανοητὸ ὅτι ἡ νέα πολιτικὴ βοήθειας δὲν μποροῦσε νὰ ἐφαρμοστεῖ αὐτόματα. Ἡ ἀρχὴ μποροῦσε νὰ γίνῃ ἀπὸ χῶρες ποὺ πλη-

2. Policy Directive, NATO and the Atlantic Nations, 20 Ἀπριλίου 1961, Foreign Relations of the United States [στὸ ἐξῆς FRUS 1961-1963], XIII, σσ. 290-291.

ροῦσαν βασικὲς προϋποθέσεις ἀνάπτυξης. Μεταξὺ αὐτῶν ἦταν ἡ Ἑλλάδα³.

Στὸ γενικότερο αὐτὸ πλαίσιο ἡ δωρεὰν βοήθεια πρὸς τὴν Ἑλλάδα θὰ περιοριζόταν, μὲ προοπτικὴ νὰ καταργηθεῖ. Ἡ κατάργηση βέβαια ἀφοροῦσε τὴ δωρεὰν ὑποστήριξη τοῦ ἐλληνικοῦ ἀμυντικοῦ προϋπολογισμοῦ (Defense Support) καὶ ὄχι τὸ πρόγραμμα στρατιωτικῆς βοήθειας (Military Assistance Program) μέσω τοῦ ὁποῖου ἐξοπλιζόταν ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς μὲ ἀμερικανικὸ πολεμικὸ ὕλικό. Ἡ ἔμφαση θὰ μετατοπιζόταν ἀπὸ τὴν ἐνίσχυση τῆς στρατιωτικῆς προσπάθειας τῆς Ἑλλάδας καὶ θὰ δινόταν πλέον στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη μὲ τὴ μορφή δανειακῆς χρηματοδότησης συγκεκριμένων ἀναπτυξιακῶν σχεδίων, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι αὐτὰ τὰ σχέδια θὰ ὑποστηρίζονταν καὶ ἀπὸ ἐγχώριους πόρους.

Οἱ Ἀμερικανοὶ ἐκτιμοῦσαν ὅτι ἡ σύνδεση τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Οἰκονομικὴ Κοινότητα θὰ εἶχε θετικὴ ἐπίδραση στὴν ἐλληνικὴ οἰκονομία καὶ θὰ καθιστοῦσε λιγότερο ἔντονη τὴν ἀνάγκη ἐξωτερικῆς βοήθειας. Στὶς νέες συνθήκες, καταλληλότερο πλαίσιο γιὰ τὴ συζήτηση τῶν προβλημάτων ἀποτελοῦσε ὁ Ὄργανισμὸς Οἰκονομικῆς Συνεργασίας καὶ Ἀνάπτυξης (ΟΟΣΑ) καὶ ὄχι τὸ NATO τὸ ὁποῖο εὐνοοῦσε ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση. Τὸ NATO ἔπρεπε κατὰ τοὺς Ἀμερικανοὺς νὰ ἀσχοληθεῖ μόνον μὲ τὶς πολιτικὲς πλευρὲς τοῦ προβλήματος τῆς βοήθειας καὶ νὰ μὴν ἀποτελέσει μηχανισμό διοχέτευσης κεφαλαίων.

Ὡς πρὸς τὶς ἄμεσες διευθετήσεις, προβλεπόταν ὅτι ἡ ἀμυντικὴ βοήθεια, ποῦ ἀνερχόταν σὲ 20 περίπου ἑκατομμύρια δολλάρια ἐτησίως ἀπὸ τὸ 1954, θὰ περιοριζόταν σὲ 10 ἑκατομμύρια τὸ 1962 καὶ σὲ 5 τὸ 1963, πρὶν ἀπὸ τὴν κατάργησή της τὸ 1964⁴.

Οἱ Ἀμερικανοὶ ἀναγνώριζαν ὅτι ἡ Ἑλλάδα δαπανοῦσε πολλὰ στὸ στρατιωτικὸ τομέα (5% περίπου τοῦ Ἀκαθάριστου Ἐθνικοῦ Προϊόντος) καὶ ὅτι τὸ γεγονὸς αὐτὸ προκαλοῦσε πιέσεις στὴν κυβέρνηση Καραμανλῆ γιὰ τὴν περιορίζονταν οἱ διαθέσιμοι πόροι γιὰ ἀναπτυξιακὰ προγράμματα καὶ κοινωνικὲς δαπάνες. Ὑπολόγιζαν ὅμως ὅτι μέσω τῆς συμμετοχῆς καὶ ἄλλων χωρῶν τοῦ NATO θὰ μπορούσαν νὰ ὑπάρξουν πόροι γιὰ τὴ χρηματοδότηση ἐλληνικῶν ἀναπτυξιακῶν προγραμμάτων⁵.

Ταυτόχρονα ἐμφανίζονταν τὰ στοιχεῖα τῆς νέας ἀμερικανικῆς πολιτικῆς στὸ πρόβλημα τῆς στρατηγικῆς ἀποτροπῆς τοῦ NATO. Ἡ ἀμερικανικὴ πυρηνικὴ ὑπεροπλία ἀποτελοῦσε πιά παρελθόν, ἀφοῦ οἱ Σοβιετικοὶ διέθε-

3. Rostow πρὸς Kennedy, 28 Φεβρουαρίου 1961, FRUS 1961- 1963, IX, 94.

4. Future Prospects for US Economic Aid, National Security Files [στὸ ἐξῆς NSF]/Country File: Greece, Caramanlis Briefing Book, 17- 20 Ἀπριλίου 1961, Box 101, J. Kennedy Library, Boston.

5. US Military Aid, ὁ.π.

ταν αξιόλογο πυρηνικό όπλοστάσιο με πυραύλους μέσου και μεγάλου βεληνεκοῦς. Κατὰ συνέπεια, ἡ ἀξιοπιστία τῆς ἀμερικανικῆς πυρηνικῆς ἀποτροπῆς εἶχε μειωθεῖ καὶ στίς νέες συνθήκες ποὺ εἶχαν διαμορφωθεῖ, ὑποτιθέμενη σοβιετικὴ ἐπίθεση μὲ συμβατικὰ ὄπλα στὴν Εὐρώπη, τῆς ὁποίας τὴν ἀσφάλεια ἐγγυῶντο οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες μέσω τοῦ NATO, ὁδηγοῦσε ἄμεσα σὲ πυρηνικὴ ἀναμέτρηση. Οἱ Ἀμερικανοὶ εὐνοοῦσαν πλέον τὴν αὐξηση τῆς συμβατικῆς στρατιωτικῆς ἱκανότητος τοῦ NATO, ὥστε νὰ μὴν εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ καταφύγουν ἄμεσα στὴν πυρηνικὴ ἐπιλογὴ γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῶν συμμάχων τους. Στὸ πλαίσιο αὐτό, δὲν ἀνέμεναν μεγαλύτερη προσπάθεια ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ NATO γενικότερα, ἐνδειξη ποὺ δὲν ἀντέφασκε μὲ τὴν ἀποψὴ τους ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες τῆς Ἑλλάδας ἦταν ἤδη ὑψηλές⁶.

Ἐνα ἄλλο πεδίο αὐξανόμενης ἀπόκλισης τῶν θέσεων μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων ἀποτελοῦσαν οἱ σχέσεις Ἀνατολῆς- Δύσης καὶ εἰδικότερα ἡ νέα ἀμερικανικὴ πολιτικὴ στὰ Βαλκάνια. Ἡ Ἀθήνα ἀντιμετώπιζε ἐπιφυλακτικὰ τὸ κλίμα ὕφεσης στίς σχέσεις τῶν δύο συνασπισμῶν, καθὼς πίστευε ὅτι ἡ χαλάρωση τῆς ἐντασης αὖξανε τὶς πιθανότητες πιέσεων πρὸς τὴν Ἑλλάδα, προκειμένου ἢ τελευταία νὰ υἱοθετήσῃ πολιτικὴ ἀνοιγμάτων πρὸς τὸν κομμουνιστικὸ συνασπισμό. Ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν Ἀθήνα στὸ πλαίσιο αὐτό εἶχε, ἡ προσπάθεια τῶν Ἀμερικανῶν νὰ ἀποκτήσουν ἀπευθείας σχέσεις μὲ τοὺς συμμάχους τῶν Σοβιετικῶν στὰ Βαλκάνια, μὲ τοὺς ὁποίους οἱ σχέσεις τῆς Ἑλλάδας ἦταν κακές: διμερεῖς διαφορὲς ἐδαφικοῦ χαρακτήρα μὲ τὴ Βουλγαρία, ψυχρότητα μὲ τὴ Ρουμανία λόγω τῆς ἀπόρριψης ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τῆς πρότασης γιὰ ἀπύραυλη ζώνη στὰ Βαλκάνια⁷, τυπικὰ ἐμπόλεμη κατάσταση μὲ τὴν Ἀλβανία. Ὅπως ἐπεσήμαιναν οἱ Ἀμερικανοί, ἡ νέα πολιτικὴ τοὺς δημιουργοῦσε στὴν Ἀθήνα τὴν ἀνησυχία ὅτι διαμορφώνονταν προϋποθέσεις ἀπομόνωσής της μέσω τῆς χαλάρωσης τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς. Ἐκτὸς αὐτοῦ, ἡ Ἑλλάδα διαφοροποιοῦσε τὴν πολιτικὴ της στὴ Μέση Ἀνατολὴ καὶ τὴν Ἀφρική, σὲ σχέση μὲ τὴν ἀμερικανική, σὲ μιὰ προσπάθεια διάσωσης τῶν ἐλληνικῶν μειονοτήτων στὴν περιοχὴ. Τέλος, ἡ Ἀθήνα ἀνησυχοῦσε γιὰ τὴν ἐμπορικὴ ἐξάρτηση ποὺ θὰ μπορούσε νὰ δημιουργήσῃ τὸ αὐξανόμενο ἐμπόριο μὲ τὸν ἀνατολικὸ συνασπισμό, λόγω τῆς ἀπροθυμίας τῶν δυτικῶν ἐταίρων της νὰ ἀπορροφήσουν τὸ πλεόνασμα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς της.

Οἱ Ἀμερικανοὶ δὲ συµμερίζονταν ὁµως τὶς ἐλληνικὲς ἀνησυχίες. Θεωροῦσαν ὅτι ἡ προσέγγιση δὲν σήμαινε καὶ ἔγκριση τῶν κομμουνιστικῶν καθεστώτων, ἐνῶ διευκρίνιζαν ὅτι ἡ ἀνοχὴ τῆς δραστηριότητος βουλγαρικῶν

6. NATO, ὁ.π.

7. Θέση ποὺ συµμερίζοταν ἡ Washington, Disarmament, ὁ.π.

ὀργανώσεων στὶς ΗΠΑ, μὲ πεδίο ἐνδιαφέροντος τὴ Μακεδονία, δὲ σήμαινε υἰοθέτηση τῶν αἰτημάτων τους. Ὡς πρὸς τὶς εἰδικές σχέσεις τῆς Ἑλλάδας μὲ ἀντιδυτικὰ ἀραβικὰ καθεστῶτα, ἐπεσήμαιναν ὅτι αὐτὲς θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμεύσουν στὴ δυτικὴ στρατηγικὴ στὴν περιοχὴ. Τέλος, ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα ποὺ συνιστοῦσε γιὰ τὴν Ἀθήνα τὸ αὐξανόμενο ἐμπόριο μὲ τὴν Ἀνατολή, θεωροῦσαν ὅτι τὸ ὕψος του (21% τοῦ συνόλου τῶν ἐλληνικῶν ἐξαγωγῶν) δὲν δημιουργοῦσε κίνδυνο ἐξάρτησης. Σὲ κάθε περίπτωση πάντως ἀνέμεναν ὅτι ἡ συμφωνία σύνδεσης τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν ΕΟΚ θὰ μείωνε τὸ σχετικὸ δείκτη⁸.

Τὸ κύριο στοιχεῖο ποὺ ἀναδείχθηκε στὶς συνομιλίες τοῦ Καραμανλῆ στὴν ἀμερικανικὴ πρωτεύουσα τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1961 ἦταν ἡ αὐξανόμενη ἀνασφάλεια τῆς Ἑλλάδας ὡς πρὸς τὴν ἀξιοπιστία τῆς ἐγγύησης τοῦ ΝΑΤΟ. Ὁ Ἕλληνας πρωθυπουργὸς ἐξηγοῦσε στὸν Ἀμερικανὸ πρόεδρο ὅτι τὰ μέλη τῆς Ἀτλαντικῆς Συμμαχίας δὲ φαίνονταν πρόθυμα γιὰ “θυσίες” καὶ ταυτόχρονα δὲν ὑπῆρχε κοινὴ πολιτικὴ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς κομμουνιστικῆς ἀπειλῆς. Ἡ Ἑλλάδα, ἂν καὶ εὐρωπαϊκὴ χώρα, ἦταν ἀποκομμένη γεωγραφικὰ ἀπὸ τὸν εὐρωπαϊκὸ κορμό, ὑφίστατο πιέσεις ἀπὸ τοὺς κομμουνιστὲς γείτονές της ποὺ ἐπεδίωκαν διέξοδο πρὸς τὸ Αἰγαῖο καὶ ἦταν ἐκτεθειμένη στοὺς κινδύνους ἑνὸς τοπικοῦ πολέμου. Ἡ Ἀθήνα ἀγωνιζόταν νὰ διατηρήσει ἰσορροπία στὴν περιοχὴ μὲ μεγάλες θυσίες. Καθὼς ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση πίστευε ὅτι τὸ ΝΑΤΟ δὲν ἦταν ἀπολύτως ἀξιόπιστο, πρόσβλεπε κυρίως στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς ἀκεραιότητάς της. Ὁ πρόεδρος Kennedy, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διαβεβαίωση ὅτι θεωροῦσε τὴν Ἑλλάδα σημαντικὴ γιὰ τὴν ἀμερικανικὴ πολιτικὴ, τόνιζε ὅτι βασικὸ πρόβλημα τῆς Συμμαχίας ἀποτελοῦσε ἡ πολιτικὴ τοῦ στρατηγοῦ De Gaulle, ὁ ὁποῖος ἤδη ἀπὸ τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1958 ἀπαιτοῦσε τὴ σύσταση τριμεροῦς διευθυντηρίου ἀπὸ τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες, τὴ Βρετανία καὶ τὴ Γαλλία, ἔδειχνε σαφεῖς τάσεις ἀνεξαρτητοποίησης ἀπὸ τὶς δομές καὶ τὶς πολιτικὲς τοῦ ΝΑΤΟ καὶ ἐπεδίωκε νὰ ἡγηθεῖ μιᾶς ΕΟΚ χειραφετημένης ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴ καθοδήγηση⁹. Ὁ Καραμανλῆς δὲν πίστευε στὴ δεδομένη συγκυρία ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ ἔπρεπε νὰ παραχωρήσουν κάτι περισσότερο ἀπὸ “ἀβλαβεῖς ἱκανοποιήσεις” καὶ ὑποδείκνυε νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ τὴν ἄσκηση ἐπιρροῆς ὁ καγκελάριος τῆς Δυτικῆς Γερμανίας, μὲ δεδομένη τὴν αὐξανόμενη γαλλογερμανικὴ συνεργασία στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο¹⁰.

8. East- West Issues, ὁ.π.

9. Alfred Grosser, “General De Gaulle and the foreign policy of the Fifth Republic”, *International Affairs* 39/2, 1963, σσ. 198-213.

10. Πρακτικὸ συζήτησης Kennedy- Καραμανλῆ 19 Ἀπριλίου 1961, NSF/ Country File: Greece General, Box 100, Kennedy Library, Boston καὶ Περιεχόμενο ἰδιαίτερης συνο-

Τὸ δεύτερο σκέλος, πὺν ἀφοροῦσε τὶς οἰκονομικὲς ἀπαιτήσεις τῆς Ἑλλάδας, ἔλαβε συγκεκριμένη μορφή τρεῖς μῆνες ἀργότερα, στὶς 22 Ἰουλίου, μὲ τὴν ἀποστολὴ δύο ὑπομνημάτων ἀπὸ τὸν Ἑλληνα πρωθυπουργὸ πρὸς τὸν Ἀμερικανὸ ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν Dean Rusk¹¹.

Στὸ πρῶτο ὑπόμνημα περιγράφονταν οἱ ἐλληνικὲς ἀνάγκες σὲ κεφάλαια προοριζόμενα γιὰ ἀναπτυξιακὲς ἐπενδύσεις στὴν πενταετία 1962-1966. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση εἶχε ἐξασφαλίσει γιὰ τὴν πενταετία αὕτὴ 125 ἑκατ. δολλάρια ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Οἰκονομικὴ Κοινότητα, 50 ἑκατ. ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Γερμανία, 15 ἀπὸ τὴν Ἰταλία καὶ 210 ἀπὸ ἰδιωτικὲς πηγές. Ἀπέμεναν ἄλλα 400 ἑκατομμύρια, τὰ ὁποῖα ἤλπιζε ὅτι θὰ καλύπτονταν ἀπὸ τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες εἴτε μὲ τὴ μορφή δωρεὰν βοήθειας εἴτε μὲ τὴ μορφή μακροπρόθεσμων χαμηλότοκων δανείων. Στὸ ὑπόμνημα τονιζόταν ἡ ἀνάγκη αὐξήσεως τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας, γιὰ νὰ εἶναι σὲ θέση ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση νὰ διατηρήσει τὸ ὕψος τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν, χωρὶς νὰ ἀντιμετωπίσει δυσάρεστες οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐπιπτώσεις.

Στὸ δεύτερο ὑπόμνημα, πὺν ἀφοροῦσε τὶς ἀνάγκες τῶν ἐλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων, γινόταν ἀρχικὰ ἀνάλυση τοῦ νέου στρατηγικοῦ περιβάλλοντος. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση πίστευε ὅτι δὲν ὑπῆρχε πιθανότητα γενικευμένου πυρηνικοῦ πολέμου, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν αὐξημένη πιθανότητα περιορισμένης τοπικῆς σύγκρουσης. Ἐπικαλούμενη ἐκτιμήσεις τοῦ NATO χαρακτήριζε τὴν ἐλληνοβουλγαρικὴ μεθόριο ὡς τὴ δεύτερη πιθανότερη ἐστία σύγκρουσης μετὰ τὰ Στενά. Συμπέραине ὅτι ὑπῆρχε ἄμεση ἀνάγκη ἐκσυγχρονισμοῦ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς, ὥστε νὰ εἶναι ἱκανὲς νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν ἀπειλὴ ἕως τὴν ἔλευση βοήθειας ἀπὸ τὸ NATO. Βασιζόμενη στὶς θέσεις τῆς Ἀνώτατης Συμμαχικῆς Διοίκησης Εὐρώπης τοῦ NATO, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ζητοῦσε βοήθεια ὕψους 25 ἑκατ. δολλαρίων ἐτησίως γιὰ μιὰ πενταετία, ὥστε νὰ καλυφθεῖ τὸ “χάσμα” μετὰξὺ τῶν συμμαχικῶν προδιαγραφῶν καὶ τῆς ὑπάρχουσας κατάστασης τῶν ἐλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων, καθὼς καὶ τὴν ἐπίσπευση τῆς παράδοσης νέου πολεμικοῦ ὕλικου.

Παρά τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι ἡ Ἀμερικανικὴ Πρεσβεία στὴν Ἀθήνα ὑποστήριζε τὴ διατήρηση τῆς δωρεὰν βοήθειας γιὰ τὸ 1962 στὸ ὕψος τοῦ 1961 γιὰ πολιτικὸς λόγους¹², ἡ ανταπόκριση τῆς Washington στὰ ἐλληνικὰ αἰτή-

μιλίας Kennedy- Καραμανλῆ 19 Ἀπριλίου 1961, Κ. Καραμανλῆς. *Ἀρχεῖο, Γεγονότα καὶ Κείμενα* [στὸ ἐξῆς ΑΚ], Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, 1997, τόμ. 5, σσ. 43-44.

11. “Ἐπισκόπηση τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ Ἑλληνικοῦ προγράμματος οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως” καὶ “Ἐπισκόπηση τῶν ἀναγκῶν τῶν Ἑλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων”, 22 Ἰουλίου 1961, ΑΚ, ὁ.π., σσ. 121-125.

12. Briggs πρὸς Department of State, 26 Ἰουλίου 1961, NSF/ Country File: Greece, General, Box 100.

ματα δὲν ἦταν θετική, καθὼς αὐτὰ βρίσκονταν στὸν ἀντίποδα τῆς νέας ἀμερικανικῆς πολιτικῆς βοήθειας. Στὸ Συμβούλιο Ἐθνικῆς Ἀσφαλείας παρατηρεῖτο ὅτι τὸ αἶτημα γιὰ αὐξημένη βοήθεια, ὄχι μόνο τῆς Ἑλλάδας ἀλλὰ καὶ τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ Ἰράν, διατυπωνόταν μὲ ἀφορμὴ τὴν ὀξυνση τῆς κρίσης τοῦ Βερολίνου, τὴν ὁποία οἱ τρεῖς κυβερνήσεις προσπαθοῦσαν νὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ πετύχουν τὴν ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων τους. Οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν ἦταν διατεθειμένοι νὰ ἱκανοποιήσουν τὰ αἰτήματα ἀλλὰ νὰ προωθήσουν τὴ διαδικασία ποὺ εἶχε συμφωνηθεῖ στὸ πλαίσιο τοῦ NATO γιὰ τὴν ἐξέταση τῶν στρατιωτικῶν, σὲ συσχετισμὸ μὲ τὶς ἀναπτυξιακὲς ἀνάγκες τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Τουρκίας, ἀπὸ τὴ λεγόμενη “Ἐπιτροπὴ τῶν Τριῶν Σοφῶν”. Στόχος τῆς διαδικασίας ἦταν, ἀφοῦ πρῶτα καταγράφονταν οἱ ἀνάγκες ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ, νὰ συγκροτηθεῖ χρηματοδοτικὸς ὁμιλος ἀπὸ τὶς πλουσιότερες χῶρες τῆς Συμμαχίας, ὥστε νὰ τεθεῖ σὲ κίνηση ὁ μηχανισμὸς κατανομῆς τῶν βαρῶν. Καθὼς ἡ ἐκθεση τῆς Ἐπιτροπῆς δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι ἑτοιμὴ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνοιξη τοῦ 1962, μιὰ “ἐνδιάμεση” λύση θὰ προέβλεπε τὴ συνέχιση τῆς δωρεὰν βοήθειας γιὰ τὸ 1962.¹³ Πράγματι, ἡ δωρεὰν βοήθεια γιὰ τὸ 1962 ἀνῆλθε τελικὰ σὲ 20,3 ἑκατ. δολλάρια (20,4 τὸ 1961) καὶ συμπληρωνόταν μὲ ἓνα δάνειο 10 ἑκατ. δολλαρίων¹⁴.

Παράλληλα μὲ τὶς ἐξελίξεις στὸ πρόβλημα τῆς βοήθειας, ὁρισμένες διεργασίες στὸ πλαίσιο τοῦ στρατηγικοῦ σχεδιασμοῦ καὶ ἀσκήσεων τοῦ NATO ἐνέτειναν τὴν ἀνασφάλεια τῆς ἐλληνικῆς πλευρᾶς ὡς πρὸς τὴν ἀξιοπιστία τῆς συμμαχικῆς ἐγγύησης. Στις 20 καὶ 21 Ἰουλίου 1961 πραγματοποιήθηκε στὴν Ἀλεξανδρούπολη συνάντηση τῶν γενικῶν ἐπιτελείων τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Τουρκίας ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Ἀμερικανοῦ διοικητῆ τοῦ Στρατηγείου NATO τῆς Σμύρνης. Γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς συνάντησης εἶχε ἐκδηλωθεῖ ἀμερικανικὸ ἐνδιαφέρον καθὼς οἱ Ἀμερικανοὶ ἐπεδίωκαν τὴν κατάρτιση κοινοῦ ἐλληνοτουρκικοῦ σχεδιασμοῦ γιὰ τὴν ἀμυνα τῶν Δαρδανελίων. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἀπ’ τὴν ἄλλη πλευρά, εἶχε εὐνοήσει τὴν πραγματοποίηση τῆς συνάντησης, καὶ μάλιστα στὴν Ἀλεξανδρούπολη ἀντὶ γιὰ τὴν Ἀθήνα, θέλοντας νὰ δώσει ἔμφαση στὴ συμμαχικὴ ἐγγύηση τῶν συνόρων τῆς ἐναντι τῆς Βουλγαρίας. Ἡ συνάντηση δὲν προώθησε τοὺς στόχους τῆς Ἀθήνας. Οἱ Ἀμερικανοὶ εὐνοοῦσαν ἓνα σχῆμα προωθημένης ἀμυνας κοντὰ στὴ συνοριακὴ γραμμὴ, ὥστε νὰ προστατευθοῦν ἀποτελεσματικότερα τὰ Στενά. Οἱ Ἕλληνες ἀντίθετα δὲν εὐνοοῦσαν αὐτὸ τὸ σχέδιο, γιατί θὰ μποροῦσε νὰ ἀποκόψει τὶς ἐλληνικὲς δυνάμεις ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ ἐνδοχώρα

13. L. Battle πρὸς Mac George Bundy, 2 Αὐγούστου 1961, ὁ.π.

14. Βλ. τὸ σχετικὸ πῖνακα τῆς Ἀμερικανικῆς Ὑπηρεσίας γιὰ τὴ Διεθνή Ἀνάπτυξη σὲ Theodore Coulombis, *Greek Political Reactions to American and NATO influences*, Yale University Press, New Haven 1966, σ. 39.

δυτικά και να τις οδηγήσει σε άμυνα του τουρκικού εδάφους ανατολικά του Έβρου. Για το λόγο αυτό προτιμούσαν μάλλον την άμυνα στη γραμμή του Στρουμόνα. Αυτή η σκέψη οδηγούσε τους Άμερικανούς στην αντιπρόταση κάλυψης του Έβρου από τουρκικές δυνάμεις, ιδέα που απέρριπταν οί Έλληνες, με συνέπεια το αδιέξοδο. Εκτός αυτού, καθεαυτή η πραγματοποίηση της συνάντησης προκάλεσε ανησυχία στην Αθήνα με κυριότερη εκδήλωση της ανησυχίας αυτής την πώληση δραχμών έναντι χρυσών λιρών και την άνοδο της τιμής της χρυσής λίρας στις 294 από 280 δραχμές και τη σταθεροποίησή της στις 290 με την παρέλευση της ανησυχίας¹⁵.

Στις αρχές Σεπτεμβρίου, η πραγματοποίηση της άσκησης του NATO στη Θράκη με την επωνυμία Checkmate προκάλεσε τις διαμαρτυρίες της Βουλγαρίας και της Σοβιετικής Ένωσης προς την Ελληνική Κυβέρνηση και η τελευταία ζήτησε την εκδήλωση της συμπαράστασης του NATO για την αντιμετώπιση Βουλγαρικών κινήσεων που θεωρούσε απειλητικές¹⁶.

Οί Άμερικανοί διαβεβαίωσαν ότι οποιαδήποτε επίθεση κατά της Ελλάδας από τη Σοβιετική Ένωση και τη Βουλγαρία, συμπεριλαμβανομένης ενέργειας που θα αναλαμβάνόταν ως αντίδραση σε ασκήσεις του NATO, ενέπιπτε στο άρθρο 5 του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, με συνέπεια την ενεργοποίηση της έγγυησης για την ασφάλεια κράτους- μέλους του Συμφώνου¹⁷.

Η θέση αυτή δεν ικανοποιούσε όμως τον Έλληνα πρωθυπουργό, ο οποίος εκτιμούσε ότι το NATO δεν ήταν διατεθειμένο να πάρει “σκληρές αποφάσεις”, επικαλούμενος στον Άμερικανό πρεσβευτή τη βρετανική και την ιταλική πολιτική στην κρίση του Βερολίνου, όπου οί δύο κυβερνήσεις είχαν ταχθεί υπέρ της διεξαγωγής διαπραγματεύσεων με τους Σοβιετικούς¹⁸.

15. British Embassy Athens προς Foreign Office, 31 Ιουλίου 1961, FO 371/ 160424.

16. Briggs προς Department of State, 4 Σεπτεμβρίου 1961, NSF/ Country File: Greece General, Box 100.

17. Rusk προς Briggs, 13 Σεπτεμβρίου 1961, δ.π.

18. Elisabeth Barker, “The Berlin Crisis 1958-1962”, *International Affairs* 39/1, 1963, σσ. 59-73, Fanfani προς Kennedy, 26 Αυγούστου 1961, FRUS 1961-1963, XIII, σσ. 818-819. Για τις προσπάθειες των Άμερικανών να αναζητήσουν συμβιβαστική λύση στο ζήτημα του Βερολίνου βλ. Roger Morgan, “Kennedy and Adenauer” σε Douglas Brinkley/ Richard Griffiths (έπιμ.), *John F. Kennedy and Europe*, Louisiana State University Press, Baton Rouge 1999, σσ. 16-31. Οί προσπάθειες αυτές προκάλεσαν τη δυσαρέσκεια του καγκελαρίου της Δυτικής Γερμανίας, καθώς μπορούσαν να οδηγήσουν στην αναγνώριση της χωριστής υπόστασης της Ανατολικής Γερμανίας και να παγιώσουν τη διχοτόμηση της Γερμανίας. Ο Γάλλος πρόεδρος ήταν κατηγορηματικά αντίθετος με οποιαδήποτε διαπραγμάτευση για το Βερολίνο, χρησιμοποίησε το θέμα ως δικαίωση των αμφιβολιών του για την αξιοπιστία της αμερικανικής έγγυησης της ακεραιότητας των χωρών της Δυτικής Ευρώπης και διευκόλυνε έτσι τη γαλλογερμανική προσέγγιση. Στο ίδιο.

Ἐπαναλάμβανε ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἦταν γεωγραφικὰ ἀπομονωμένη ἀπὸ τὸν εὐρωπαϊκὸ κορμὸ καὶ κατὰ συνέπεια, ἡ βοήθεια μποροῦσε νὰ μὴ φθάσει ἔγκαιρα. Αὐτὸ πού ἡ Ἑλλάδα χρειαζόταν ἦταν ἡ ἄμεση βοήθεια τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν¹⁹.

Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴ αὐτή, πού λειτούργησε κυρίως ὡς καταγραφὴ τῶν ἀπόψεων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης γιὰ τὸ ΝΑΤΟ καὶ τοῦ αἰσθήματος ἀνασφάλειας πού προκαλοῦσε στὴν Ἀθήνα ἡ αἰσθησις τοῦ “ἀπὸ Βορρᾶ κινδύνου”, ἀκολούθησαν βουλευτικὲς ἐκλογές, στὶς ὁποῖες ἡ Ἐθνικὴ Ριζοσπαστικὴ Ἐνωση τοῦ Καραμανλῆ ἔδωσε ἔμφαση στὶς σοβιετοβουλγαρικὲς ἀπειλές καὶ ἐξασφάλισε ἄνετη πλειοψηφία. Ταυτόχρονα ὁμως, οἱ ἐκλογές αὐτές ἔδωσαν τὸ ἔναυσμα γιὰ τὸ ξέσπασμα ὀξείας καὶ παρατεταμένης πολιτικῆς κρίσης, καθὼς ἡ Ἐνωση Κέντρου, τὸ νέο κόμμα πού συσπείρωσε τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν πολιτικῶν δυνάμεων μεταξὺ δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς, ἀμφισβήτησε τὸ ἀποτέλεσμα καταγγέλλοντας γενικευμένη παρέμβαση τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ ὑπὲρ τῆς ΕΡΕ. Στὶς συνθήκες αὐτές, τὸ πρόβλημα τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας ἀποκτοῦσε γιὰ τὸν Καραμανλῆ καὶ διάσταση ἐσωτερικῆς ἀμφισβήτησης. Ὅπως μετέδιδε ὁ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν Εὐάγγελος Ἀβέρωφ στὸν Ἀμερικανὸ πρεσβευτὴ στὴν Ἀθήνα, ἡ μείωση ἢ καὶ ἡ ἐξάλειψη τῆς βοήθειας θὰ δημιουργοῦσε προβλήματα στὸν Καραμανλῆ, ἀφοῦ θὰ ἐρμηνευόταν ὡς ἀποδοκιμασία τῆς κυβερνήσεώς του ἀπὸ τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες. Ἐπρόκειτο γιὰ θέση τὴν ὁποία συμεριζόταν καὶ ἡ Ἀμερικανικὴ Πρεσβεῖα στὴν Ἀθήνα²⁰.

Σὲ τηλεγράφημά του τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1962, ὁ Ἀμερικανὸς πρεσβευτὴς σημείωνε ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἱκανοποιοῦσε τὰ δύο κριτήρια πού ἔθετε ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνηση γιὰ τὴν χορήγηση βοήθειας: 1) Κατέβαλλε ἰδιαίτερη προσπάθεια στὸ πλαίσιο τῶν δυνατοτήτων της καὶ 2) εἶχε τὴν ἴδια ἄποψη γιὰ τὴν παγκόσμια σκηνὴ μὲ τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες. Ταυτόχρονα ἔπρεπε νὰ ἀνταπεξέλθει στὴ γειτονία τριῶν κομμουνιστικῶν χωρῶν καὶ βέβαια δὲν μποροῦσε νὰ ἀγνοηθεῖ καὶ ἡ κρίση τοῦ Βερολίνου. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀνταποκριθεῖ στὸ ἀμερικανικὸ αἶτημα γιὰ αὐξηση τῶν δυνάμεών τους. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἀποτελοῦσε κατὰ τὸν πρεσβευτὴ τὴν καλύτερη συγκέντρωση ταλαντούχων ἀνθρώπων μετὰ τὸ Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Μὲ σταθερότητα καὶ ἀμερικανικὴ ἐνίσχυση ἀναμενόταν ὅτι σὲ τρία μὲ τέσσερα χρόνια ἡ Ἑλλάδα θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι αὐτοδύναμη. Συμπερασματικά, ἡ πολιτικὴ βοήθειας ἔπρεπε, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς στατιστικὲς πού ἔδειχναν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία ἦταν ἰσχυρή, νὰ λάβει ὑπόψη πολιτικοὺς καὶ ψυχολογικοὺς

19. Briggs πρὸς Department of State, 13 Σεπτεμβρίου 1961, NSF/ Country File: Greece General, Box 100.

20. Briggs πρὸς Department of State, 11 Νοεμβρίου 1961, δ.π.

παράγοντες, σκληρές στρατιωτικές πραγματικότητες και την κρίση του Βερολίνου²¹.

Ἡ περικοπή τῆς δωρεάν βοήθειας εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ἀναγγελία περικοπῆς τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τῆς Ἑλλάδας γιὰ τὸ 1963. Ὅπως μετέδιδε ὁ νέος Ἀμερικανὸς πρεσβευτὴς στὴν Ἀθήνα, ἡ περικοπή τῶν δαπανῶν ἦταν μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτὴν ποὺ ἀπαιτοῦσε ἡ περικοπή τῆς δωρεάν βοήθειας. Ὁ πρεσβευτὴς πίστευε ὅτι ἡ περικοπή τῆς βοήθειας ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς δικαιολογία καὶ δὲ θὰ εἶχε τόσο δραστικὴ ἐπίδραση παρὰ μόνο στὴν περίπτωση ποὺ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἐπιθυμοῦσε νὰ ἔχει. Ταυτόχρονα ὁμως ὁ πρεσβευτὴς ὁμολογοῦσε ὅτι, ἂν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση δὲν ἐξασφάλιζε δάνεια εὐκόλα καὶ μὲ εὐνοϊκοὺς ὅρους, τότε ἡ διατήρηση τοῦ ὕψους τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν δὲ θὰ ἦταν εὐκόλη γιὰ πολιτικοὺς καὶ ψυχολογικοὺς λόγους²².

Στὶς 21 Μαρτίου ἀκολούθησε συνάντηση τοῦ Ἀμερικανοῦ πρεσβευτῆ μετὸν Ἑλληνα πρωθυπουργό, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Καραμανλῆς τόνισε τὸ στενὸ συσχετισμὸ μεταξὺ τοῦ προβλήματος τῆς βοήθειας καὶ τοῦ στρατηγικοῦ ζητήματος ἀσφαλείας τῆς Ἑλλάδας. Ὁ Ἑλληνας πρωθυπουργὸς ὑποστήριζε ὅτι ἡ χώρα ἀντιμετώπιζε τὴ σλαβικὴ πίεση “ἀπὸ αἰώνων”. Ἡ πίεση εἶχε ἐνταθεῖ, λόγω τῆς προσχώρησης τῶν ἄλλων βαλκανικῶν χωρῶν στὸ σοβιετικὸ συνασπισμὸ καὶ εἶχε ἐμπρακτὰ ἐκδηλωθεῖ μετὸν ἐμφύλιο πόλεμο στὴ δεκαετία τοῦ ’40. Στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο ἡ Ἀθήνα εἶχε προσπαθήσει νὰ ἐξισορροπήσει τὴν πίεση μετὰ τὴ σύσφιγξη τῶν σχέσεων της μετὰ τὴ Γιουγκοσλαβία καὶ τὴν Τουρκία. Καθὼς ὁμως ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 1961 οἱ σχέσεις μετὰ τὸ Βελιγράδι εἶχαν ἐπιδεινωθεῖ, λόγω τῆς ἐμφασης στὸ Μακεδονικό²³, ἡ Ἀθήνα θεωροῦσε ὅτι ἀπαιτεῖτο αὐξημένη στρατιωτικὴ προσπάθεια. Ὁ Καραμανλῆς σημείωνε ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες γιὰ τὸ 1962 ἀνέρχονταν σὲ 170 ἐκατ. δολλάρια, ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ ἐγχώριοι Ἑλληνικοὶ πόροι κάλυπταν τὰ 152. Καθὼς τὸ πρόγραμμα δημοσίων ἐπενδύσεων δὲν ξεπερνοῦσε τὰ 30 ἐκατομμύρια δολλάρια, ἐδημιουργεῖτο πολιτικὸ πρόβλημα γιὰ τὴν κυβέρνηση καθὼς δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ κατανοητὴ στὴν Ἑλλάδα αὐτὴ ἡ ἀσυμμετρία. Ὁ ἀνώτατος συμμαχικὸς διοικητὴς Εὐρώπης τοῦ NATO ἀπαιτοῦσε ὁμως βελτιώσεις κόστους 50 ἐκατ. δολλαρίων. Τὴν ἀπαίτηση αὐτὴ συμεριζόταν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, καθὼς ἤθελε ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ νὰ αὐξήσει τὴν ἱκανότητά της στὴν ἀντιμετώπιση τοπικοῦ πολέμου καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ διαθέσει με-

21. Briggs πρὸς Department of State, 1 Ἰανουαρίου 1962, FRUS 1961-1963, XVI, σσ. 625-626.

22. Labouisse πρὸς Department of State, 6 Μαρτίου 1962, ὁ.π., σσ. 630-631.

23. Γιὰ τὴν ὀξυνση αὐτὴ βλ. Σωτήρης Βαλντέν, *Ἑλλάδα-Γιουγκοσλαβία: Γέννηση καὶ ἐξέλιξη μιᾶς κρίσης*, Θεμέλιο, Ἀθήνα 1991.

γαλύτερα ποσὰ γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς χώρας, ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν κομμουνιστικὴ ὑπονόμευση. Σὲ σχέση μετὰ τὸ τελευταῖο αὐτὸ θέμα ὁ Καραμανλῆς ἔδινε ἔμφαση στὴν ἀνάγκη νὰ συμμετάσχουν στὰ πλεονεκτήματα ποὺ δημιουργοῦσε ἡ ἀναπτυξιακὴ διαδικασία οἱ ὀρεινοὶ πληθυσμοί, ποὺ ἀνέρχονταν σὲ 1,5 ἑκατομμύριο καὶ ἀποτελοῦσαν τὸ σκληρὸ πυρῆνα τῆς πολιτικῆς του βάσης. Ὁ Ἑλληνας πρωθυπουργὸς ζητοῦσε νὰ συνεχιστεῖ ἡ δωρεὰν βοήθεια, ἰδίως μετὰ τὴν διαβεβαίωση τοῦ Ἀμερικανοῦ πρεσβευτῆ ὅτι ἡ Τουρκία, τὸ Νότιο Βιετνάμ, ἡ Νότια Κορέα καὶ τὸ Ἰράν θὰ ἐξακολουθοῦσαν νὰ λαμβάνουν τέτοια οἰκονομικὴ ὑποστήριξη, καὶ πρόσθετε ὅτι τοῦ εἶχε δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἀγνοεῖτο, ἐπειδὴ δὲν ἀκολουθοῦσε τὴν τακτικὴ τῶν ἀλλεπάλληλων χρεωκοπιῶν ἢ δὲν ἐκβίαζε καταστάσεις μέσω προσέγγισης μετὰ τὴ Σοβιετικὴ Ἑνωση. Ὁ πρεσβευτὴς κατέστησε ὁμῶς σαφές ὅτι ἡ δωρεὰν βοήθεια εἶχε τερματισθεῖ γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ πρότεινε τὴν ἀξιοποίηση τῶν μακροπρόθεσμων καὶ χαμηλότοκων δανείων ποὺ θὰ προσφεραν πλέον οἱ Ἀμερικανοί²⁴.

Στὸ ἴδιο διάστημα, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση προσπαθοῦσε νὰ συμμετάσχει στὶς διεργασίες ποὺ ἐξελίσσονταν στὸ πλαίσιο τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυση κάποιας μορφῆς πολιτικῆς ἑνώσεως μεταξὺ τῶν χωρῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

Ὁ Καραμανλῆς εἶχε προτιμήσει ἤδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 1958 τὴν ΕΟΚ ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ζώνη Ἐλεύθερων Συναλλαγῶν (ΕΖΕΣ) ποὺ προωθοῦσε ἡ Βρετανία. Ἡ ΕΖΕΣ, ἀποτελοῦσε ἀποκλειστικὰ ἐμπορικὴ ζώνη βιομηχανικῶν προϊόντων, ἐνῶ ἡ Ἑλλάδα ἀναζητοῦσε διέξοδο γιὰ τὰ γεωργικὰ της πλεονάσματα. Ἐκτὸς αὐτοῦ, ἡ ΕΟΚ προσέφερε τὴ δυνατότητα χρηματοδοτήσεων, ἀναγκαίων γιὰ μιὰ οἰκονομία ὅπως ἡ ἐλληνικὴ ποὺ χαρακτηρίζοταν ἀπὸ ἀνεπάρκεια κεφαλαίων. Ἀκόμα, τὸ 40-45% τῶν ἐλληνικῶν ἐξαγωγῶν κατευθυνόταν πρὸς τὴν Κοινότητα. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς κοινοτικῆς ἀγορᾶς σήμαινε ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσει ἐγκαίρως κάποια πρόσβαση σὲ αὐτή, γιατί, ἀντίθετα, ἡ ἀπώλεια αὐτῆς τῆς δυναμικὰ ἀναπτυσσόμενης ἀγορᾶς θὰ ἦταν ὀριστική. Στὴν περίπτωσή αὐτή, ἡ Ἑλλάδα θὰ ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ ἀναζητήσει διμερεῖς ἐμπορικὲς σχέσεις καὶ νὰ ἀναπτύξει τὸ ἐμπόριό της μετὰ τὸ σοβιετικὸ συνασπισμό. Στὴν πρώτη περίπτωσή δὲν θὰ εὐνοεῖτο ἡ ἀνταγωνιστικότητα τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας καὶ ταυτόχρονα θὰ ἐδραιωνόταν ἡ προνομιακὴ σχέση μετὰ τὴ Δυτικὴ Γερμανία τόσο στὸν ἐμπορικὸ ὅσο καὶ στὸν δανειοδοτικὸ τομέα. Ἡ προνομιακὴ αὐτὴ σχέση εἶχε ἀποτελέσει μονόδρομο γιὰ τὴν Ἀθήνα, λόγῳ τῆς ἔλλειψης προόδου, καὶ τελικὰ τῆς ἀποτυχίας, στὶς διαπραγματεύσεις γιὰ τὴ σύσταση ζώνης ἐλεύθερων συναλλαγῶν στὴν Εὐρώπη,

24. Πρακτικὸ ἐλληνοαμερικανικῆς σύσκεψης, 21 Μαρτίου 1962, Ἀρχεῖο Καραμανλῆ, 18 Α/7, Ἰδρυμα Καραμανλῆ.

μεταξύ ΕΟΚ και Βρετανίας, κατάσταση που δημιουργούσε πρόβλημα προσανατολισμού στην Ελληνική Κυβέρνηση, που επιζητούσε ένταξη σε πολυμερές σχήμα²⁵. Στη δεύτερη, θα υπήρχαν πολιτικές επιπτώσεις ανεπιθύμητες από την Ελληνική Κυβέρνηση. Η ΕΟΚ απέβλεπε τέλος, στην πολιτική ένωση, σημείο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για τον Καραμανλή που επεδίωκε την οργανική σύνδεση της Ελλάδας με τη Δυτική Ευρώπη²⁶.

Η επιλογή αυτή σήμαινε μεταξύ άλλων ότι η Αθήνα θα προσέγγιζε πλέον το Παρίσι αντί για το Λονδίνο και από αυτή την άποψη ήταν χαρακτηριστική η στάση της Ελληνικής Κυβέρνησης το Φεβρουάριο του 1961, όταν διαβεβαίωνε τους Έξι ότι η επίσκεψη του πρωθυπουργού στο Λονδίνο δεν σήμαινε μείωση του ενδιαφέροντος της Ελληνικής Κυβέρνησης για τη σύναψη της συμφωνίας σύνδεσης με την ΕΟΚ²⁷.

Πέραν αυτού, η επίσκεψη στο Λονδίνο ακολουθήθηκε άμέσως από επίσκεψη στο Παρίσι όπου ο Καραμανλής επεδίωξε με αρκετή επιτυχία τη γαλλική υποστήριξη για την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων σύνδεσης, διατηρώντας παράλληλα τις θέσεις του για την ανάγκη στενών δεσμών με τις Ηνωμένες Πολιτείες στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ²⁸.

Η επιτυχής κατάληξη των διαπραγματεύσεων για τη σύνδεση ώθουσε την Ελληνική Κυβέρνηση προς την προβολή του αιτήματος συμμετοχής και στην αναμενόμενη πολιτική ένωση. Στις 7 Δεκεμβρίου 1961, ο Έλληνας πρεσβευτής στο Παρίσι υπογράμμιζε στο Γάλλο ύπουργό Έξωτερικών το ενδιαφέρον της Ελλάδας για συμμετοχή στην πολιτική ένωση. Αν δε γινόταν δεκτή, θα έδημιουργείτο στη χώρα αίσθημα “πτωχού συγγενούς” έναντι της Ευρώπης, ενώ το σοβιετικό μπλόκ θα συμπέραινε ότι ο δυτικός συνασπισμός

25. Πρακτικό συνομιλίας Άβέρωφ-Erhardt, 24 Ιουλίου 1958, Άρχείο Άβέρωφ, Α 5/3, Ίδρυμα Καραμανλή.

Οι διαπραγματεύσεις ήταν αποτέλεσμα πρότασης της Βρετανίας που απέβλεπε στην αποδυνάμωση της ΕΟΚ μέσω μιας χαλαρής εμπορικής συμφωνίας. Για το θέμα αυτό και τις ελληνικές θέσεις στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για τη ζώνη ελεύθερων συναλλαγών βλ. Ιωάννης Πεσμαζόγλου, *Η Ελλάς έναντι των τάσεων Ευρωπαϊκής Οικονομικής Ενοποίησης*, Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1958. Γενικά, ο στόχος της Ελλάδας στις διαπραγματεύσεις αυτές ήταν να επιτύχει απορρόφηση των γεωργικών της πλεονασμάτων, χρηματοδότηση για το πρόγραμμα εκβιομηχάνισης και ύποδομης και ευνόϊκο δασμολογικό καθεστώς για μία μεταβατική περίοδο ώστε να προστατεύσει τη βιομηχανία της.

26. Γεώργιος Κοντογιώργης, *Η Ελλάδα στην Ευρώπη. Η πορεία προς την ένωση και η πολιτική του Καραμανλή*. Γιοβάνης, Αθήνα 1985, σσ. 36-37 και σημείωμα Άβέρωφ προς Καραμανλή, Ιούλιος 1960, ΑΚ, τόμος 4, σσ. 342-344.

27. Άβέρωφ προς ελληνικές πρεσβείες κρατών-μελών της ΕΟΚ, 8 Φεβρουαρίου 1961, ΑΚ, δ.π., σ. 508.

28. Φ. Φίλων προς Υπουργείο Έξωτερικών, 20 Φεβρουαρίου 1961, ΑΚ, δ. π., σσ. 521-522.

ἔχει μειωμένο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ταυτόχρονα, ὁ πρεσβευτὴς ἄφηνε νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι στὸ πλαίσιο τῆς πολιτικῆς ἔνωσης ἡ Ἑλλάδα θὰ συνεργαζόταν στενὰ μὲ τὴ Γαλλία δείχνοντας “κατανόηση” στὶς θέσεις της. Ἡ γαλλικὴ πλευρὰ ἦταν ἐπιφυλακτικὴ, ὅπως ἔδειχνε ἡ ἀπάντηση τοῦ Couve de Myville: Τὸ θέμα ἦταν πρόωρο, καθὼς δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα συμφωνία, ἐνῶ εἶχε περιπλακεῖ καὶ λόγῳ τῆς αἴτησης τῆς Βρετανίας γιὰ ἔνταξη στὴν ΕΟΚ²⁹. Ἡ γαλλικὴ ἐπιφυλακτικότητα ἀντανακλούσε προφανῶς καὶ τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ Ἑλλάδα δὲν ἀποτελοῦσε παρὰ περιφερειακὴ πρὸς τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη χώρα, ἡ ὁποία δὲν ἀποτελοῦσε ὀργανικὸ τμῆμα τῆς διαδικασίας τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνοποίησης. Τὴν θέση αὐτὴ σηματοδοτοῦσε ἄλλωστε τὸ καθεστῶς σύνδεσης καὶ ὄχι ἔνταξης ποὺ μόλις εἶχε ἐξασφαλίσει ἡ Ἑλλάδα μὲ τὴν ΕΟΚ. Τὴν ἀντίληψη αὐτὴ προσπαθοῦσε νὰ ἀντικρούσει ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ὑποστηρίζοντας ὅτι ἡ συμφωνία σύνδεσης ἐμπεριείχε τὴν προοπτικὴ τῆς ἔνταξης, ὅταν θὰ τὸ ἐπέτρεπαν τὰ οἰκονομικὰ δεδομένα. Στὴν πολιτικὴ ἔνωση, δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐλληνικὴ ἀποψη ἀνάλογο ἐμπόδιο γιὰ τὴν πλήρη ἔνταξη. Ἡ πιθανότητα ἐξάλλου ἔνταξης τῆς Βρετανίας σὲ σχῆμα πολιτικῆς ἔνωσης πρὶν ἀπὸ τὴν ἔνταξή της στὴν ΕΟΚ ἐνίσχυε τὴ σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία τῆς Ἀθήνας³⁰. Καθὼς ὁμως τὸ ζήτημα ποὺ ἔθετε ἡ Ἀθήνα ἀφοροῦσε τὸ μέλλον, ἦταν δυνατὴ καὶ ἡ ἐκδήλωση τοῦ ἐλληνικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ ἡ στάση ὑπεκφυγῆς τῶν Γάλλων, χωρὶς νὰ προκύπτει ἀνοιχτὴ διαφωνία.

Ἡ πολυπλοκότητα τοῦ ζητήματος ἐπρόκειτο νὰ γίνεи σαφὴς στὸν Ἕλληνα πρωθυπουργὸ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1962, κατὰ τὶς συνομιλίες του μὲ τὴ Βελγικὴ Κυβέρνηση στὶς Βρυξέλλες. Ἡ Βελγικὴ Κυβέρνηση κατέγραφε σειρὰ διαφωνιῶν στοὺς κόλπους τῶν Ἑξὶ τῆς ΕΟΚ, μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τῶν ὑπολοίπων καὶ ἀποκλίσεις ἀνάμεσα σὲ ὅλα τὰ μέλη: Ἡ Γαλλία ἀπέβλεπε στὴν ἀνεξαρτητοποίηση τῆς ΕΟΚ ἀπὸ τὸ ΝΑΤΟ, θέση μὲ τὴν ὁποία ἦταν ἀντίθετο τὸ Βέλγιο, ὅπως καὶ στὴν ἐπαναδιαπραγμάτευση κοινοτικῶν συμφωνιῶν, θέση μὲ τὴν ὁποία ἐπίσης διαφωνοῦσαν οἱ Βρυξέλλες. Ταυτόχρονα, ἐνῶ τὸ Βέλγιο καὶ ἡ Ὁλλανδία τάσσονταν ὑπὲρ τῆς ἔνταξης τῆς Βρετανίας πρὶν ἀπὸ τὴν ἐγκαθίδρυση πολιτικῆς ἔνωσης, τὸ Παρίσι ἦταν ἀντίθετο καὶ ἡ Βόννη ὑποστήριζε ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνουν ὀρισμένα βήματα στὸ μεταξύ. Ἡ ἐλληνικὴ πολιτικὴ στὴ φάση αὐτὴ, παρὰ τὶς διαβεβαιώσεις πρὸς τὸ Παρίσι γιὰ κατανόηση, προσπάθεια ποὺ ἐντασσόταν στὴν ἀνάγκη διατήρησης ἰσορροπιῶν μὲ ὅλους τοὺς σημαντικοὺς παῖκτες τοῦ δυτικοῦ συνασπισμοῦ καὶ συμμετοχῆς στὰ κυοφορούμενα σχήματα, ἦταν σαφῶς ἀτλαντικὴ: Ὁ Καρα-

29. Φ. Φίλων πρὸς Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, 7 Δεκεμβρίου 1961, ΑΚ, δ. π., σσ. 258-260.

30. Ξανθόπουλος Παλαμᾶς πρὸς ἐλληνικὲς πρεσβεῖες, 26 Ἰουλίου 1961, ΑΚ, δ. π., σσ. 127-128.

μανλής δήλωνε απερίφραστα στους Βέλγους συνομιλητές του ότι χωρίς τις Ήνωμένες Πολιτείες ή Ευρώπη δεν μπορούσε να υπάρξει και ότι δεν υπήρχε χρόνος για “πολιτικά πειράματα”³¹. Τελικά, ή Ελληνική Κυβέρνηση, επαναλαμβάνοντας την επιθυμία της να ένταχθεί οργανικά στη δυτικοευρωπαϊκή ενοποιητική διαδικασία, διευκρίνιζε ότι η αίτηση ένταξης στην πολιτική ένωση θα υποβαλλόταν σε εύθετο χρόνο³².

Το πρόβλημα όμως που αποτέλεσε βασικό μέλημα της Ελληνικής Κυβέρνησης στους επόμενους μήνες εξακολουθούσε να είναι η οικονομική βοήθεια. Τον Απρίλιο κατατέθηκε η έκθεση της Επιτροπής των Τριών Σοφών, τα πορίσματα της οποίας έθεσαν σε δοκιμασία τις έλληνοαμερικανικές σχέσεις. Ο Καραμανλής διαμαρτυρήθηκε έντονα στον Αμερικανό πρεσβευτή, γιατί, σύμφωνα με την έκθεση ή Ελλάδα φερόταν ικανή να αναλάβει μόνη το βάρος των στρατιωτικών δαπανών της. Οί ανάγκες της για τη διετία 1963-1964 καθορίζονταν σε 60 εκατομμύρια δολάρια, ενώ στο ίδιο διάστημα οί αντίστοιχες ανάγκες της Τουρκίας υπολογίζονταν στο δεκαπλάσιο (600 εκατ. δολάρια), υπολογισμός που αντανakλούσε ασφαλώς όχι μόνο την κακή οικονομική της κατάσταση, αλλά και την αύξημένη στρατηγική σημασία της για τα δυτικά συμφέροντα σε σχέση με την Ελλάδα³³.

Ταυτόχρονα, η έκθεση συνέδεε με έμμεσο αλλά σαφή τρόπο την προσπάθεια της Ελλάδας να αντλήσει κεφάλαια από τη διεθνή κεφαλαιαγορά με τη ρύθμιση της έκκρεμότητας του δημοσίου προπολεμικού χρέους, τονίζοντας την ευεργετική επίδραση που θα είχε ή επιτυχής κατάληξη των διαπραγματεύσεων με τους ξένους όμολογιούχους. Η Ελληνική Κυβέρνηση είχε βρεθεί αντιμέτωπη με την ίδια προσέγγιση κατά τις διαπραγματεύσεις σύνδεσης με την ΕΟΚ το 1959-1961, όταν ή Ολλανδική Κυβέρνηση είχε προσπαθήσει να θέσει ως προϋπόθεση της χρηματοδότησης της Ελλάδας τη ρύθμιση του δημοσίου χρέους. Καθώς δεν υπήρχαν Ολλανδοί κάτοχοι ελληνικών όμολογιών, ή επιμονή της Χάγης είχε αποδοθεί, όχι μόνο από την Αθήνα αλλά και από το Παρίσι, στους στενούς δεσμούς της Ολλανδίας με τη Βρετανία, όπου

31. Πρακτικό συνομιλίας Καραμανλή/Αβέρωφ-Lefevre/Spraak, 3 Απριλίου 1962, ΑΚ, δ.π., σσ. 338-340. Για τις διαφωνίες μεταξύ των Έξι σχετικά με την πολιτική ένωση βλ. Pascaline Winand, *Eisenhower, Kennedy and the United States of Europe*, St Martin's Press, New York 1996, σσ. 247-250, 256-263.

32. Διάλεξη Αβέρωφ στο Βασιλικό Ίνστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, Βρυξέλλες 2 Απριλίου 1962, Αρχείο Καραμανλή, 17 Α/2084, Ίδρυμα Καραμανλή.

33. Για το θέμα αυτό βλ. Harry Psomiades, “American Images of Greece and Turkey since 1945”, σε Theodore Couloumbis / John Iatrides (επιμ.), *Greek-American Relations. A Critical Review*, Pella, New York 1980, σσ. 101-103.

ὑπῆρχαν πολλοὶ κάτοχοι ὁμολογιῶν σὲ στερλίνες³⁴. Καθὼς ὁμως ἀποδιδόταν στὴ σύνδεση τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν ΕΟΚ στρατηγικὴ σημασία, δὲν ἐπικράτησαν τελικὰ οἱ ὀλλανδικὲς ἀπόψεις. Τὸ θέμα τέθηκε καὶ πάλι ἀπὸ τὴν Ἀμερικανικὴ Κυβέρνηση αὐτὴ τὴ φορὰ, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπίσκεψης Καραμανλῆ στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1961. Ἡ ἀμερικανικὴ πίεση ἦταν ἥπια καθὼς τὸ State Department ἐκτιμοῦσε ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ συνδεθεῖ ἡ ἀνάγκη τῆς Ἑλλάδας γιὰ ξένα κεφάλαια μὲ θέματα ἄσχετα. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ τῆς νέας Ἀμερικανικῆς Κυβέρνησης συνιστοῦσε ἀλλαγὴ τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς, ἡ ὁποία εἶχε προσπαθήσει νὰ πιέσει τὴν προηγούμενη διετία γιὰ τὴ διευθέτηση τοῦ θέματος μέσω τῆς διακοπῆς τῆς δανειοδότησης ἑλληνικῶν ἐπενδυτικῶν σχεδίων ἀπὸ τὸ Development Loan Fund. Στὸ State Department πίστευαν ὅτι ἡ τακτικὴ αὐτὴ ἀντιστρατευόταν πλέον τὴν ἐπιτυχία τῶν μακροπρόθεσμων ἀμερικανικῶν στόχων στὴν Ἑλλάδα ποὺ συνίσταντο στὴν ἐξασφάλιση πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς σταθερότητας. Στὸ πλαίσιο αὐτό, οἱ Ἀμερικανοὶ ἦταν διατεθειμένοι νὰ χαλαρώσουν τὴ δανειοδοτικὴ πολιτικὴ τους στὴν περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ἕλληνας πρωθυπουργὸς τοὺς διαβεβαίωνε ὅτι εἶχε τὴν πολιτικὴ θέληση νὰ προχωρήσει σὲ συμβιβασμὸ μὲ τοὺς Ἀμερικανοὺς δανειστὲς κάποια στιγμή στὸ μέλλον, ὅπως τελικὰ συνέβη³⁵.

Τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1961, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπανεκλογὴ τοῦ Καραμανλῆ, οἱ Ἀμερικανοὶ ἦταν βέβαιοι γιὰ τὴ θέλησή του νὰ προχωρήσει σὲ διακανονισμὸ τοῦ χρέους. Καθὼς δὲν ἤθελαν νὰ δημιουργήσουν δυσκολίες στὸν Καραμανλῆ καὶ νὰ διακινδυνεύσουν τὴ διαφαινόμενη ἐξέλιξη, ἀπέρριψαν τὴν πρόταση τῶν Βρετανῶν ὁμολογιούχων γιὰ κοινὸ διάβημα πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση. Ἐπειδὴ ἡ κίνηση αὐτὴ διευκόλυνε τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἔναντι τῶν Βρετανῶν ὁμολογιούχων, τὸ State Department παρατηροῦσε ὅτι ἡ ρύθμιση τοῦ χρέους πρὸς τοὺς Ἀμερικανοὺς θὰ ἀποτελοῦσε εὐνοϊκὸ προηγούμενο καὶ γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους³⁶. Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1962 ὁ γενικὸς γραμματέας τοῦ NATO συνιστοῦσε στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση τὴ ρύθμιση τοῦ θέματος ἐν ὄψει τῆς ἀνάγκης τῆς Ἑλλάδας νὰ προσελκύσει ξένη βοήθεια³⁷.

34. Φ. Φίλων (Ἑλληνικὴ πρεσβεία, Παρίσι) πρὸς Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, 20 Φεβρουαρίου 1961, ΑΚ, τόμ. 4, σ. 521.

35. Greek Need for Development Loans. Bond Issue, NSF/ Country File: Greece, Caramanlis Briefing Book, Box 101, Kennedy Library, Boston

36. Rusk πρὸς American Embassy Athens, 8 Δεκεμβρίου 1961, FRUS 1961-1963, XVI, σ. 624.

37. Μ. Μελάς πρὸς Καραμανλῆ, 1 Φεβρουαρίου 1962, Ἀρχεῖο Καραμανλῆ, 17 Α/1795, Ἰδρυμα Καραμανλῆ. Τὸ δημόσιο χρέος πρὸς τοὺς Ἀμερικανοὺς δανειστὲς ρυθμί-

Ὁ Καραμανλῆς ἀμφισβητοῦσε τὴ βάση τῶν ὑπολογισμῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, καθὼς αὐτὴ ὑπολόγιζε τὶς ἐλληνικὲς ἀνάγκες μὲ βάση τὸ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ ποὺ ἀνερχόταν σὲ 30 ἑκατ. δολλάρια ἑτησίως καὶ ὄχι τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν ποὺ ἀνερχόταν σὲ 150 ἑκατ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ὁμως παραγνωρίζοταν τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχε ἀναγκαστεῖ νὰ ἀγνοήσει αἰτήματα γιὰ μισθολογικὲς αὐξήσεις στὸ δημόσιο τομέα, ἐπενδύσεων στὴν ἐκπαίδευση κ. ἄ. Παράλληλα,, ἄφηνε νὰ ἐννοηθεῖ στὸν Ἀμερικανὸ πρεσβευτὴ ὅτι τὸ πόρισμα τῆς Ἐπιτροπῆς εἶχε συνταχθεῖ μὲ βάση τὶς ὁδηγίες τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβέρνησης καὶ δὲν ἀνταποκρινόταν στὶς προδιαγραφές μιᾶς ἀπροκατάληπτης μελέτης, ἐκδοχὴ ποὺ δὲν διαψεύδεται ἀπὸ τὰ διαθέσιμα στὴν ἐρευνα ἀμερικανικὰ ἔγγραφα³⁸. Ὁ πρεσβευτὴς τόνιζε μὲ τὴ σειρά του, ὅτι ἡ αὐξηση τῶν συναλλαγματικῶν διαθεσίμων, ποὺ στὸ πρῶτο τρίμηνο τοῦ 1962 ἀνερχόταν σὲ 28 ἑκατ. δολλάρια, ἀποτελοῦσε σαφῆ ἔνδειξη αὐξημένων οἰκονομικῶν δυνατοτήτων τῆς Ἑλλάδας³⁹.

Παρὰ τὶς διαμαρτυρίες τοῦ Ἑλλήνα πρωθυπουργοῦ καὶ τὴν ἀπειλὴ του ὅτι θὰ ἀπέρριπτε τὴν ἐκθεση τῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἀποδέχθηκε στὴ σύνοδο τοῦ NATO στὴν Ἀθήνα, στὶς ἀρχὲς Μαΐου 1962, τὴ σύσταση δύο ὁμάδων ἐργασίας:

Ἡ πρώτη θὰ ἐξέταζε τὸν τρόπο ἐνίσχυσης τοῦ ἐλληνικοῦ ἀμυντικοῦ προϋπολογισμοῦ, ὥστε νὰ ἀνταπεξέλθει ἡ Ἀθήνα στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ σχεδιασμοῦ τοῦ NATO. Ὅπως τόνιζε ὁ γενικὸς γραμματέας τοῦ NATO, ἡ περικοπὴ τῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν τῆς Ἑλλάδας, συνέπεια τῆς διακοπῆς τῆς δωρεᾶν ἀμερικανικῆς βοήθειας, ὑπονόμευε τὴν ἀμυνα τῆς νότιας πτέρυγας τῆς Συμμαχίας. Ὁ συμμαχικὸς διοικητὴς Εὐρώπης θεωροῦσε τὴν κατάσταση ἀπαράδεκτη ἀπὸ στρατιωτικὴ ἄποψη, καθὼς ἡ Βουλγαρία διέθετε πλέον αὐξημένες στρατιωτικὲς δυνατότητες. Ὁ νέος συσχετισμὸς δυνάμεων δημιουργοῦσε προϋποθέσεις τοπικῆς σύγκρουσης τὴν ὁποία τὸ NATO ἤθελε νὰ ἀποφύγει. Συνεπῶς, μιὰ ὁμάδα ἐργασίας ἔπρεπε νὰ μελε-

στηκε τελικὰ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1962, ἐνῶ παρέμεινε σὲ ἐκκρεμότητα ἡ ρύθμιση τοῦ χρόνου πρὸς τοὺς κατόχους ὁμολόγων σὲ στερλίνες ἕως τὸ 1964. Συνέπεια τῆς ἐκκρεμότητος αὐτῆς ἦταν ἡ ἄρνηση τῆς Βρετανίας νὰ συμμετάσχει μὲ τοὺς περιορισμένους πόρους της στὸν ὑπὸ σύσταση χρηματοδοτικὸ ὁμιλο. Ἡ ἀναφορὰ τῆς Ἐπιτροπῆς στὸ πρόβλημα ἀποτελοῦσε ἀσφαλῶς πίεση πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, ἀλλὰ δὲ συνιστοῦσε διατύπωση προϋπόθεσης γιὰ τὴν παροχὴ βοήθειας.

38. Πρακτικὸ συζήτησης Rusk μὲ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς Τριῶν Σοφῶν Faure, Fergusson, von Margholdt, 1 Μαρτίου 1963, FRUS 1961-1963, XVI, σσ. 627-630.

39. Πρακτικὸ συνομιλίας Καραμανλῆ - Labouisse, 11 Ἀπριλίου 1962, ΑΚ, τόμ. 5, σσ. 353-356.

τήσει τὸ πρόβλημα χωριστὰ ἀπὸ τὶς ἀναπτυξιακὲς ἀνάγκες τῆς Ἑλλάδας⁴⁰.

Ἡ δεύτερη ἀπέβλεπε στὴ σύσταση ἑνὸς χρηματοδοτικοῦ ὁμίλου (consortium), στὸν ὁποῖο κλήθηκαν νὰ συμμετάσχουν ὅσες χῶρες-μέλη τῆς Συμμαχίας ἤθελαν νὰ συνδράμουν στὴν ἐνίσχυση τῆς ἐλληνικῆς ἀναπτυξιακῆς προσπάθειας. Οἱ διαθέσεις ὅμως τῶν χωρῶν ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ συμβάλουν δὲν ἦταν θετικές, γεγονός ποὺ προκαλοῦσε νευρικότητα στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση καὶ τὴν ὁδήγησε στὴν πραγματοποίηση νέων διαβημάτων πρὸς τοὺς Ἀμερικανούς. Στὶς 6 Ἰουλίου, ὁ Καραμανλῆς, σὲ συνάντησή του μὲ τὸν Ἀμερικανὸ πρεσβευτὴ, ἐπανέλαβε τὶς θέσεις του γιὰ τὸ θέμα τῆς βοήθειας, διάβημα ποὺ δὲν ἔγινε εὐνοϊκὰ δεκτὸ στὴν Washington. Ἀνάμεσα στὶς ἐμπλεκόμενες στὴν ὑπόθεση ἀμερικανικὲς ὑπηρεσίες, τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, τὸ ὑπουργεῖο Ἀμυνας καὶ τὴν ὑπηρεσία γιὰ τὴ Διεθνὴ Ἀνάπτυξη, εἶχε διαμορφωθεῖ κοινὴ ἄποψη ὅτι οἱ ἐλληνικὲς στρατιωτικὲς δαπάνες ἔπρεπε νὰ σταθεροποιηθοῦν στὸ ὕψος τῶν 175 ἐκατ. δολλαρίων καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχαν οἰκονομικοὶ ἢ στρατιωτικοὶ λόγοι ποὺ νὰ δικαιολογοῦν τὴν ὑπέρβαση κατὰ 54 ἐκατ. δολλάρια ποὺ πρότεινε τὸ Ἀρχηγεῖο τοῦ NATO. Παράλληλα, οἱ πιέσεις ποὺ ἀσκοῦσε ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδας ἀποδίδονταν ἀπὸ στελέχη τοῦ Συμβουλίου Ἐθνικῆς Ἀσφαλείας ὅχι μόνο σὲ πραγματικὲς ἀνάγκες τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ στὴν προσπάθειά του νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἀμερικανικὴ ὑποστήριξη στὸ πλαίσιο τῆς ὀξείας διαμάχης του μὲ τὴν κεντρικὴ ἀντιπολίτευση, ποὺ ἀμφισβητοῦσε δυναμικὰ τὴ νομιμότητα τῆς κυβερνήσεώς του⁴¹.

Στὶς 23 Ἰουλίου, ὁ Labouisse μετέδωσε τὴν ἀπάντηση τοῦ Ἀμερικανοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν στὸ μήνυμα τοῦ Καραμανλῆ τῆς 6ης Ἰουλίου. Ἡ συνέχιση τῆς δωρεὰν βοήθειας ἦταν πλέον ἀδύνατη. Μποροῦσε ὅμως νὰ ὑποκατασταθεῖ ἀπὸ μακροπρόθεσμα χαμηλότοκα δάνεια χορηγούμενα ἀνεξάρτητα ἀπὸ συγκεκριμένα ἐπενδυτικὰ σχέδια. Γιὰ τὸ 1963 προβλεπόταν ἡ χορήγηση δανείου 10 ἐκατ. δολλαρίων. Ἐπίσης, ἐπαναλαμβανόταν ἡ πρόθεση τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν νὰ ἐπιδιώξουν τὴ διανομὴ τῶν βαρῶν τῆς βοήθειας μὲ τοὺς συμμάχους τοῦ NATO. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἔπρεπε νὰ συνεργαστεῖ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ consortium. Ὁ Καραμανλῆς δὲν ἦταν ὅμως καθόλου ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὴ λειτουργία του. Ὅπως δήλωσε στὸν Ἀμερικανὸ πρεσβευτὴ, ἡ κυβερνήσή του εἶχε ἀκολουθήσει τὴν ἀμερικανικὴ σύσταση καὶ εἶχε ἐπιδιώξει τὴ συνεργασία μὲ συμμαχικὲς χῶρες. Ἡ

40. Memorandum. North Atlantic Council. Special Economic Problems of Greece and Turkey. Council Meeting: 19 Ἀπριλίου 1962, CE 1114/ 2, FO 371/ 163463.

41. D. Klein πρὸς Mac George Bundy, 11 Ἰουλίου 1962, FRUS 1961-1963, XVI, σσ. 644-645.

υπόθεση όμως είχε εξελιχθεί σε “θέατρο” που προσέβαλλε την εθνική αξιοπρέπεια. Απειλούσε με διακοπή της διαδικασίας και προσφυγή στις κάλπες, υπολογίζοντας προφανώς ότι η αμερικανική Κυβέρνηση θα άλλαζε την πολιτική της για να μην προκαλέσει πολιτική αποσταθεροποίηση στην Ελλάδα και δοκιμασία στις έλληνοαμερικανικές σχέσεις⁴².

Ο έννευρισμός του Έλληνα πρωθυπουργού, εκτός από στοιχείο πολιτικής τακτικής, ήταν γνήσιος και αντανakλούσε τις δυσκολίες της Ελληνικής Κυβέρνησης στην προσπάθειά της να εξασφαλίσει βοήθεια από τους άλλους συμμάχους της στο ΝΑΤΟ. Στις 3 Ιουλίου, ο Βρετανός πρεσβευτής στην Αθήνα είχε καταστήσει σαφές στον Έλληνα πρωθυπουργό ότι η συμμετοχή της Βρετανίας στο consortium συνδεόταν άμεσα με την έναρξη “ικανοποιητικών” διαπραγματεύσεων για το προπολεμικό δημόσιο χρέος της Ελλάδας⁴³.

Η βρετανική αυτή θέση αποτελούσε την κατάληξη μιας σκληρής παρασηνιακής έλληνοβρετανικής διαμάχης που είχε εξελιχθεί το προηγούμενο τρίμηνο. Η Βρετανική Κυβέρνηση δεν είχε υποδεχθεί θετικά την προοπτική σύστασης χρηματοδοτικών όμιλων. Στο Foreign Office διαμορφώθηκε ήδη από τον Απρίλιο η άποψη ότι, παρά τη στενότητα διαθέσιμων πόρων της Βρετανίας, τα στρατηγικά της συμφέροντα στην Τουρκία, προφανώς σε σχέση με την παρουσία της στη Μέση Ανατολή, επέβαλλαν τη συμμετοχή της στην χρηματοδότηση της Τουρκίας. Αντίθετα, στην περίπτωση της Ελλάδας δεν υπήρχε τόσο ζωτικό συμφέρον και ταυτόχρονα το πρόβλημα του προπολεμικού δημοσίου χρέους καθιστούσε αδύνατη από τη βρετανική όπτική οποιαδήποτε συμμετοχή⁴⁴.

Η Βρετανική Κυβέρνηση δεν πρόκειτο να θέσει στο Βορειοατλαντικό Συμβούλιο το θέμα του δημοσίου χρέους, το οποίο υπολογιζόταν σε 150 εκατομμύρια λίρες, τα 4/5 του οποίου ήταν σε στεργλίνες, γιατί πρώτον, το Λονδίνο δεν πρόκειτο να συμμετάσχει σε χρηματοδότηση ακόμα και αν το θέμα διευθετείτο και δεύτερον, δεν ήθελε να προκαλέσει την αντίδραση της ελληνικής κοινής γνώμης. Παράλληλα όμως, το βρετανικό υπουργείο Έξωτερικών ευνουόυσε μια μορφή έμμεσης πίεσης προς την Ελλάδα, όπου θα γινόταν σαφές, “ώς γεγονός και όχι ως απειλή” ότι η έκκρεμότητα του δημοσίου χρέους συνιστούσε πρόσθετη δυσκολία. Ως προς το σκέλος της άμυντικής βοήθειας, οι Βρετανοί έκαναν τη διάκριση μεταξύ της βοήθειας που απέβλε-

42. Μνημόνιο συνομιλίας Καραμανλή - Labouisse, 23 Ιουλίου 1962, ΑΚ, τόμ. 5, σσ. 421-422.

43. Μνημόνιο συνομιλίας Καραμανλή - Murray, 3 Ιουλίου 1962, ΑΚ, δ.π., σ. 413.

44. K. D. Jamieson: Long-term Aid to Turkey and Greece, 10 Απριλίου 1962, CE 1114/ 1, FO 371/ 163463.

πε στὴ διατήρηση τῆς ὑπάρχουσας ἐλληνικῆς στρατιωτικῆς ἱκανότητας, γιὰ τὴν ὁποία δὲν εἶχαν ἀντιρρήσεις, ἂν καὶ οἱ ἴδιοι δὲν ἐπρόκειτο νὰ συμμετάσχουν λόγω στενότητας πόρων, καὶ τῆς προσπάθειας γιὰ αὐξηση τῶν δαπανῶν, προκειμένου ἡ Ἑλλάδα νὰ προσαρμοσθεῖ στὶς αὐξημένες ἀπαιτήσεις τῆς στρατιωτικῆς διοίκησης τῆς Συμμαχίας. Στὸ δεύτερο αὐτὸ σκέλος οἱ Βρετανοὶ ἦταν ἀντίθετοι, ἀφοῦ, ὅπως σημείωναν, ἐπρόκειτο γιὰ σχεδιασμὸ τὸν ὁποῖο δὲν σκόπευαν οὔτε οἱ ἴδιοι νὰ ἐφαρμόσουν⁴⁵.

Οἱ Βρετανοὶ δὲν πίστευαν ὅτι ἦταν σὲ θέση νὰ παρεμποδίσουν τὸ σχηματισμὸ χρηματοδοτικοῦ ὁμίλου γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Προσπαθοῦσαν ὁμως νὰ ἀξιοποιήσουν ὑπάρχουσες δυσκολίες καὶ νὰ καθυστερήσουν τὴ διαδικασία, ὥστε νὰ ἐξαναγκάσουν τὴν Ἀθήνα σὲ συμβιβασμό. Στὶς 8 Ἰουνίου ἡ Βρετανικὴ ἀντιπροσωπεῖα στὸν Ὄργανισμό Οἰκονομικῆς Συνεργασίας καὶ Ἀνάπτυξης, στὸ πλαίσιο τοῦ ὁποῖου ἐξελισσόταν ἡ διαδικασία συγκρότησης τοῦ consortium, μετέδιδε ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀντιμετώπιζαν δυσκολίες. Ὁ πρόεδρος τῆς Διεθνoῦς Τράπεζας πίστευε ὅτι ἡ Ἑλλάδα δὲν ἔπρεπε νὰ χρηματοδοτηθεῖ, ἀκόμα καὶ ἂν διευθετοῦσε τὸ πρόβλημα τοῦ δημοσίου χρέους, καθὼς τουλάχιστο ἓνα μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Τριῶν Σοφῶν ὑποστήριζε ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση δὲν εἶχε παράσχει κρίσιμες πληροφορίες ὥστε νὰ μποροῦν νὰ ἀξιολογηθοῦν οἱ ἀνάγκες της. Ἡ πληροφόρηση ὁμως αὐτὴ ἦταν ἀπαραίτητη πρὶν ἀπὸ τὴ συγκρότηση τοῦ χρηματοδοτικοῦ ὁμίλου. Ἡ ἴδια ἡ βρετανικὴ ἀντιπροσωπεῖα εἶχε ἐπιστήσει τὴν προσοχὴ τοῦ γενικοῦ γραμματέα τοῦ ΟΟΣΑ στὴν ἐκκρεμότητα τοῦ χρέους καὶ αὐτὸς εἶχε προειδοποιήσει σχετικά τὸ Χρηστίδη, μόνιμο ἀντιπρόσωπο τῆς Ἑλλάδας στὸν Ὄργανισμό. Ἡ βρετανικὴ ἀντιπροσωπεῖα πιθανολογοῦσε ὅτι καὶ οἱ Γάλλοι θὰ ἐπέμεναν σὲ διακανονισμό τοῦ δημοσίου χρέους, γιὰ νὰ συναινέσουν στὴ σύσταση ὁμίλου, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα μέλη τῆς ΕΟΚ δὲν ἐμφανίζονταν διατεθειμένα νὰ διαθέσουν ἄλλους πόρους μετὰ τὴ συμφωνία σύνδεσης τοῦ 1961⁴⁶.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ δημιουργοῦσε εὐνοϊκὸ ἔδαφος γιὰ τὴ σύνδεση τῆς βοήθειας μὲ τὸ δημόσιο χρέος ποὺ ἐπεδίωκαν οἱ Βρετανοί, ἰδίως στὸ πλαίσιο ἐνὸς ὁργανισμοῦ ὅπως ὁ ΟΟΣΑ, ὅπου διέθεταν τὴν ἐμπειρία χειρισμῶν. Στὶς 13 Ἰουνίου τὸ Βρετανικὸ Treasury ζητοῦσε ἀπὸ τὴ Βρετανικὴ μόνιμη ἀντιπροσωπεῖα στὸν ΟΟΣΑ νὰ ἐπιδιώξει τὴν ἀναφορὰ στὸ κείμενο τῆς Economic and Development Review Committee τῆς ἀνάγκης διευθέτησης τοῦ δη-

45. NATO MINISTERIAL MEETING ATHENS, May 1962. Item III of Agenda: Special Economic Problems of the less developed Member Countries, 30 Ἀπριλίου 1962, CE 1114/ 5, FO 371/ 163463.

46. Sir Robin Hankey πρὸς E. Melville, 8 Ἰουνίου 1962, CE 1114/ 15, FO 371/ 163463.

μοσίου χρέους, ως προϋπόθεσης για την εξασφάλιση από την Ελλάδα ξένων επενδύσεων. Μια ανάλογη αναφορά είχε επιτευχθεί σε κείμενο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Στην περίπτωση που η Βρετανική αντιπροσωπεία έκρινε ότι δεν ήταν σκόπιμο να το προτείνει ή ίδια, θα μπορούσε να επιδιώξει την προβολή της πρότασης από μια άλλη φιλική αντιπροσωπεία, όπως η Ολλανδική⁴⁷.

Η αποτελεσματικότητα των βρετανικών χειρισμών επρόκειτο να γίνει αντιληπτή από τον ύπουργό Συντονισμού της Ελλάδας Παναγή Παπαληγούρα κατά την επίσκεψή του στην έδρα του ΟΟΣΑ στις 15 Ιουνίου. Ο Παπαληγούρας ζήτησε από τους μονίμους αντιπροσώπους των κρατών-μελών του ΟΟΣΑ να μην εντείνουν την αδιαλλαξία των όμολογιούχων συνδέοντας τη ρύθμιση του δημοσίου χρέους με τη βοήθεια προς την Ελλάδα. Ταυτόχρονα διαβεβαίωσε ότι η Ελληνική Κυβέρνηση ήταν διατεθειμένη να συμβιβαστεί. Η τοποθέτησή του δεν έγινε όμως ευνοϊκά δεκτή. Οί Ολλανδοί και οί Γάλλοι έθεσαν ως ζήτημα αρχής την επανέναρξη εξυπηρέτησης του χρέους, οί Βέλγοι τόνισαν την ανάγκη έγκαιρης διευθέτησης και οί Βρετανοί σημείωσαν ότι ήταν πολιτικώς αδύνατο να μη συνδεθούν τα ζητήματα του χρέους και της βοήθειας⁴⁸.

Η ύποδοχή αυτή ήταν πραγματικό σοκ για την Ελληνική Κυβέρνηση, ή οποία διαμαρτυρήθηκε στη Βρετανική μέσω του πρεσβευτή της Βρετανίας στην Αθήνα. Ο Παπαληγούρας εξέφρασε ζωηρά τις ύποψίες του για βρετανική παρασκηνιακή δραστηριότητα, τόνισε την αρνητική έντύπωση που θα δημιουργούσε στην Ελλάδα ή συμμετοχή της Βρετανίας στο χρηματοδοτικό όμιλο της Τουρκίας και ή αποχή της από τον αντίστοιχο της Ελλάδας. Στη συνέχεια, διαβεβαίωσε ότι η Ελληνική Κυβέρνηση σκόπευε να προχωρήσει σε συμβιβασμό με τους όμολογιούχους και ζήτησε τη συμμετοχή του Λονδίνου, έστω και ως μη συνεισφέροντος μέλους, ώστε να ενθαρρυνθούν και όσοι δίσταζαν να συμμετάσχουν⁴⁹.

Η διαφαινόμενη κρίση στις έλληνοβρετανικές σχέσεις άνησυχοῦσε ιδιαίτερα τον πρεσβευτή της Βρετανίας στην Αθήνα. Σε τηλεγράφημά του προς το Foreign Office σημείωνε ότι, λόγω της βρετανικής αντίθεσης, θα μπορούσαν να απωλεσθούν βρετανικές εξαγωγές στους κλάδους των αυτοκινήτων και του ίματισμού ύψους 2 εκατομμυρίων στερλινών, ενώ ή αποχή από το χρηματοδοτικό όμιλο θα απέκλειε τη Βρετανία από προμήθειες εξοπλι-

47. M. E. Johnston προς Jenkins, 13 Ιουνίου 1962, CE 1114/ 14 (B), FO 371/ 163463.

48. UK Delegation OECD προς Foreign Office, 15 Ιουνίου 1962, CE 1114/ 16, FO 371/ 163463.

49. Sir Ralph Murray προς Foreign Office, 16 Ιουνίου 1962, CE 1114/ 16 (A), FO 371/ 163463.

σμοῦ συνδεδεμένου μὲ ὑπὸ χρηματοδότηση ἀναπτυξιακὰ σχέδια. Πολιτικά, ἡ βρετανικὴ πολιτικὴ σήμαινε, κατὰ τὸν πρεσβευτὴ, ὅτι τὸ Λονδίνο ἔχανε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀνακτήσει κάποια ἐπιρροή στὴν Ἑλλάδα, μὲ μικρὸ κόστος, ἀφοῦ ἦταν δεδομένη ἡ ἐπιθυμία τῆς Ἀθήνας νὰ ἐξισορροπήσει τὴν ἐξάρτησή της ἀπὸ τὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες καὶ τὴ Δυτικὴ Γερμανία στὸν οἰκονομικὸ τομέα, σὲ μιὰ στιγμή πού ὑπῆρχαν ἀκόμα ἀμφιβολίες στοὺς κυβερνητικοὺς κύκλους γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς σύνδεσης μὲ τὴν ΕΟΚ⁵⁰.

Ἡ προσέγγιση αὐτὴ δὲν κινουῦσε ὅμως τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Λονδίνου, καθὼς ἡ Ἑλλάδα δὲν συμπεριλαμβανόταν στὶς χῶρες ὅπου ἐθεωρεῖτο ὅτι ἡ Βρετανία εἶχε ζωτικὰ συμφέροντα, δεδομένης ἄλλωστε τῆς διαρκῶς συρρικνούμενης οἰκονομικῆς βάσης της, ἡ ὁποία ὑποχρέωνε τοὺς σχεδιαστὲς τῆς βρετανικῆς πολιτικῆς σὲ διαρκῇ προσπάθεια ἐπανεξέτασης τῶν βρετανικῶν ὑποχρεώσεων στὴν Εὐρώπη καὶ ἄλλου. Συνεπῶς, ἦταν ἀδύνατο στὶς συνθήκες αὐτὲς νὰ ἀναλάβει ἡ Βρετανία νέες δεσμεύσεις, ἔστω καὶ περιορισμένες, σὲ μιὰ ἐποχὴ μείωσης τῆς παρουσίας της. Ὁ ἴδιος ὁ πρεσβευτὴς παραδεχόταν ὅτι ἰσχυροὶ λόγοι εἶχαν ἐπιβάλλει τὴν ἀπαγκίστρωση τῆς Βρετανίας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ὑποκατάστασή της ἀπὸ τὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες, θεμελίωνε ὅμως τὴν πρότασή του στὸ μικρὸ κόστος πού θὰ προκαλοῦσε ἡ ἐφαρμογὴ της⁵¹.

Ἡ βρετανικὴ τακτικὴ ἐπρόκειτο τελικὰ νὰ προσκρούσει στὴν ἀμερικανικὴ παρέμβαση. Στὶς 15 Ἰουνίου, ἡ μόνιμη ἀντιπροσωπεῖα τῆς Βρετανίας στὸν ΟΟΣΑ εἰδοποιουῖσε τὸ Λονδίνο ὅτι ἀναμενόταν ἔνταση τῶν ἀμερικανικῶν πιέσεων γιὰ τὴ σύσταση τοῦ ὁμίλου ἕως τὸ τέλος Ἰουλίου, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κατάληξη τοῦ προβλήματος τοῦ χρέους⁵².

Ἡ διαμάχη ἔληξε στὸ τέλος Ἰουνίου. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Τοῦρκοι πρότειναν νὰ τεθεῖ στὸ πόρισμα τῆς Economic and Development Review Committee ἡ 31η Ἰουλίου ὡς ἀκραῖο ὄριο σύστασης τοῦ ὁμίλου. Μὲ τὴν πρόταση αὐτὴ συμφωνοῦσαν οἱ Ἀμερικανοὶ πού ἤθελαν νὰ ἀποφύγουν μιὰ κρίση στὶς σχέσεις τους μὲ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Ἀγκυρα καὶ νὰ ἀποτρέψουν τὴν ἀποτυχία τῆς πολιτικῆς τους γιὰ κατανομή τῶν βαρῶν. Στὴν προθεσμία ἦταν ἀντίθετοι οἱ Βρετανοί, καθὼς θὰ ἔχαναν τὸ μέσο πίεσης γιὰ τὴ ρύθμιση τοῦ χρέους καί, παράλληλα θὰ ὑποχρεώνονταν νὰ διαφοροποιήσουν δημόσια τὴ στάση τους ἔναντι τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Ἀγκυρας, συμμετέχοντας στὸν ὁμιλο γιὰ τὴν Τουρκία καὶ ἀπέχοντας ἀπὸ τὸν ὁμιλο γιὰ τὴν Ἑλλάδα, κίνηση

50. Sir Ralph Murray πρὸς Foreign Office, 19 Ἰουνίου 1962, CE 1114/ 16 (E), FO 371/ 163463.

51. Στὸ ἴδιο.

52. UK Delegation OECD πρὸς Foreign Office, 15 Ἰουνίου 1962, CE 1114/ 16 (C), FO 371/ 163463.

που ήθελαν να αποφύγουν. Τελικά οι Άμερικανοί έδωσαν μια μικρή παράταση στους Βρετανούς, συμφωνώντας με την απάλειψη της προθεσμίας, με την προϋπόθεση ότι θα στο τέλος Ιουλίου θα πραγματοποιοειτο ή σύσταση των δύο όμιλων⁵³.

Τα προβλήματα της ελληνικής πλευράς δεν λύθηκαν όμως αυτόματα με τη νέα βρετανική θέση της μη συμμετοχής - μη παρεμπόδισης. Τα πέντε από τα έξι μέλη της ΕΟΚ δεν ήταν διατεθειμένα να συμμετάσχουν στο consortium, παρά μόνο αν συμμετείχε και ή Γαλλία. Οι Γάλλοι με τη σειρά τους δεν ήταν αδιάφοροι στο πρόβλημα του δημοσίου χρέους και παράλληλα δεν ήταν πρόθυμοι να δηλώσουν συμμετοχή στον όμιλο τη στιγμή που ή Βρετανία θα απείχε⁵⁴.

Ταυτόχρονα, ό Γάλλος ύπουργός Έξωτερικῶν δεν κατανοούσε γιατί, ενώ μέχρι το 1962 άρκοῦσαν 20 έκατ. δολλάρια για τη χρηματοδότηση του ελληνικού στρατιωτικού προϋπολογισμού, το 1963 χρειάζονταν 54, έρώτημα στο όποιο ό Έλληνας όμολόγός του πρόβαλε ως απάντηση το σχετικό προγραμματισμό που ήταν αποτέλεσμα της συνεργασίας των έπιτελείων του NATO και της Ελλάδας. Μια άλλη πηγή άνησυχίας της Γαλλικής Κυβέρνησης αποτελούσε ό χρονικός όρίζοντας της άνάγκης για χορήγηση βοήθειας, μετά τη διετία που είχε προσδιορίσει ή έκθεση της “Έπιτροπής Σοφῶν”⁵⁵.

Τέλος, όπως προαναφέρθηκε, ή άρνηση των Βρετανῶν να συμμετάσχουν στο χρηματοδοτικό όμιλο, λόγω της έκκρεμότητας του δημοσίου χρέους, αποτελούσε άλλη μια αίτια δυσαρέσκειας των Γάλλων, οι όποιοι σκέφθηκαν προς στιγμήν να έξαρτήσουν τη δική τους συμμετοχή από τη συμμετοχή του Λονδίνου⁵⁶. Έκτός αυτού, ή άνάγκη ρύθμισης του δημοσίου χρέους τονιζόταν και από το έπιτελείο του γενικού γραμματέα του NATO Dirk Stikker, ό όποιος πάντως είχε αναλάβει να έξηγήσει στους συμμάχους τις ελληνικές στρατιωτικές άνάγκες με βάση το έλλειμμα των 54 έκατομμυρίων δολλαρίων που υπολόγιζαν οι στρατιωτικοί έπιτελείς της Ελλάδας και του NATO⁵⁷.

53. Sir Robin Hankey προς Foreign Office, 27 Ιουνίου 1962, CE 1114/ 21 (B), 28 Ιουνίου 1962, CE 1114/ 23, K. D. Jamieson, 29 Ιουνίου 1962, CE 1114/ 23, FO 371/ 163463, K. D. Jamieson προς British Embassy Washington, 11 Ιουλίου 1962 CE 1114/ 27, FO 371/ 163464.

54. Sir Robin Hankey προς Foreign Office, 21 Ιουλίου 1962, CE 1114/ 31, FO 371/ 163464.

55. Άβέρωφ προς Καραμανλή, 13 Ιουλίου 1962, ΑΚ, τόμος 5, σ. 419.

56. Παπαληγούρας προς Καραμανλή, 30 Ιουλίου 1962, Άρχείο Καραμανλή, 18 Α/ 7, “Ιδρυμα Καραμανλή.

57. Άβέρωφ προς Καραμανλή, 12 Ιουλίου 1962, ΑΚ, τόμος 5, σ. 418.

Ἡ ἐπίσκεψη στὴν Ἀθήνα, στὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου τοῦ 1962, τοῦ ἀντιπροέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Lyndon Johnson, ἀποτέλεσε εὐκαιρία γιὰ νὰ γίνουν σαφέστερες οἱ θέσεις τῶν δύο πλευρῶν στὸ θέμα τῆς βοήθειας. Ὁ Ἀμερικανὸς ἀντιπρόεδρος ἐπανέλαβε ὅτι ἡ δωρεὰν βοήθεια εἶχε τερματιστεῖ ὀριστικά. Ἐδινε ὅμως ἔμφαση στὸ γεγονὸς ὅτι ὑπῆρχαν δυνατότητες ἀντλήσης κεφαλαίων μέσω φθηνοῦ δανεισμοῦ γιὰ ἀναπτυξιακὰ σχέδια καὶ μέσω ἀξιοποίησης τοῦ προγράμματος γεωργικῶν πλεονασμάτων τοῦ Ἀμερικανικοῦ νόμου 480, ὁ ὁποῖος παραδοσιακὰ ἐχρησιμοποιεῖτο γιὰ τὴ συμπλήρωση τῆς δωρεὰν βοήθειας. Ὁ δανεισμὸς αὐτὸς ὅμως δὲν ἐξυπηρετοῦσε τὴν ἐλληνικὴ πλευρά, ἀφοῦ, ὅπως διευκρίνιζε ὁ Ἑλληνας πρωθυπουργός, ἔπρεπε γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῶν δανείων νὰ ὑπάρχει ἀντίστοιχη ἐλληνικὴ χρηματοδότηση, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπῆρχαν κεφάλαια. Ἀντίθετα, στὴν περίπτωση τῆς δωρεὰν βοήθειας θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ ἀπελευθερώσει κεφάλαια ποὺ διέθετε γιὰ στρατιωτικὲς δαπάνες καὶ νὰ προχωρήσει στὴν ἐνίσχυση τῶν δημοσίων ἐπενδύσεων. Ἐναλλακτικὰ πρότεινε τὴ δυνατότητα ἀντλήσης δανειακῶν ἀμερικανικῶν κεφαλαίων καὶ ἀπὸ ἰδιωτικὲς ἐλληνικὲς ἐπιχειρήσεις, ὥστε νὰ καλυφθεῖ ἡ ἀνεπάρκεια σὲ κεφάλαια τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, πρόταση ποὺ δὲ γινόταν ὅμως δεκτὴ ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴ πλευρά, ἡ ὁποία ἔδινε ἀποκλειστικά δημόσιο χαρακτήρα στὸ πρόγραμμα δανειακῆς βοήθειας⁵⁸.

Στὸ ἐπόμενο διάστημα ἔγινε σαφέστερη καὶ ἡ ἐπίδραση ποὺ εἶχε ἡ νέα ἀμερικανικὴ πολιτικὴ βοήθειας στὴν πολιτικὴ διαμάχη στὴν Ἑλλάδα. Στὶς ἀρχὲς Ὀκτωβρίου δημοσιοποιήθηκε στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες καὶ στὴν Ἑλλάδα τὸ περιεχόμενο τοῦ ὑπομνήματος τοῦ πρώην ὑφυπουργοῦ καὶ συμβούλου πλέον τοῦ State Department Chester Bowles γιὰ τὸ θέμα τῆς βοήθειας πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ὑπόμνημα κατέγραφε τὴν ἄποψη ὅτι ἡ Ἑλλάδα δὲν εἶχε ἀξιοποιήσει ὀρθολογικά τὴν ἀμερικανικὴ βοήθεια καὶ δὲν τὴ χρειαζόταν πιά, ἀλλὰ μπορούσε νὰ ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀναπτυξιακὲς ἀνάγκες τῆς περιορίζοντας τὴ γραφειοκρατία καὶ τὶς δαπάνες τοῦ δημόσιου τομέα ποὺ δὲν εἶχαν παραγωγικὸ χαρακτήρα. Ὅπως ἀναμενόταν, ὁ προσκείμενος στὴν ἀντιπολίτευση Τύπος ἀξιοποίησε τὴν ἐκθεση γιὰ νὰ ἐπιτεθεῖ στὴν Κυβέρνηση, ἡ ὁποία ἐμφανιζόταν νὰ ἔχει χάσει τὴν ἀμερικανικὴ ὑποστήριξη. Παρὰ τὸ ὅτι ὁ πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν μὲ προσωπικὸ του μήνυμα διαβεβαίωσε τὸν Ἑλληνα πρωθυπουργὸ ὅτι ἡ ἐκθεση δὲν ἀντανάκλωσε τὴν ἐπίσημη ἄποψη τῆς Κυβέρνησης τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἡ ὁποία ἐκτιμοῦσε τὴν καλὴ χρῆση τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴ δεκαπεντα-

58. Περίληψη πρακτικοῦ συνομιλίας, 4 Σεπτεμβρίου 1962, FRUS 1961-1963, XVI, σσ. 648-649.

ετία 1947-1962⁵⁹, ή έκθεση και επηρέαζε την έσωτερική διαμάχη και άνταντα-κλούσε τις νέες απόψεις που έτειναν να επικρατήσουν στη Washington.

Στό μεταξύ βρίσκονταν σε εξέλιξη οί διαπραγματεύσεις για τη χορήγη-ση της βοήθειας στην Έλλάδα στο πλαίσιο του NATO και του consortium. Η έλληνική πλευρά δέν ήθελε να αναλάβει την πρωτοβουλία και να θέσει τις απαιτήσεις της υπόψη των δυνητικών χρηματοδοτών της, δηλαδή της Δυ-τικής Γερμανίας, της Γαλλίας και της Ίταλίας, όπως υποδείκνυαν οί Άμε-ρικανοί, θεωρώντας τη διαδικασία έξευτελεστική. Αντιπρότεινε την ανάλη-ψη πρωτοβουλίας από τὸ γενικό γραμματέα του NATO, όπως άλλωστε είχε υποσχεθεί ὁ τελευταῖος ὅτι θά πράξει, και ζητούσε ή βοήθεια που επρόκειτο να χορηγηθεί να θεωρηθεί βοήθεια του NATO ένταγμένη σε άμυντικούς σκο-πούς και ὄχι του ΟΟΣΑ, στο πλαίσιο του ὁποίου είχε συγκροτηθεί τὸ consortium. Επρόκειτο για ένδειξη της έλληνικής προσπάθειας να δώσει συμμαχική διάσταση στη στρατιωτική της προσπάθεια και ταυτόχρονα να ενισχύσει την πολιτική της στο έσωτερικό πολιτικό πεδίο. Ταυτόχρονα, ή μόνιμη αντιπροσωπεία της Έλλάδας στο NATO διευκρίνιζε στην αντίστοιχη άμερικανική ὅτι τὰ αἰτήματά της άφορούσαν τρία ειδικότερα πεδία: 1) Ενί-σχυση του προϋπολογισμού δωρεάν 2) Βοήθεια σε είδος (τρόφιμα, ένδυση κ.ά.) ὕψους 20 εκατ. δολλαρίων 3) Χαλάρωση των προδιαγραφών του NATO για την χρηματοδότηση έργων ύποδομής ὥστε να χρηματοδοτηθούν έθνικά έργα ύποδομής. Όλα αυτά, συμπλήρωνε ὁ Έλληνας μόνιμος αντιπρόσωπος, μπορούσαν να αντιμετωπιστούν μόνο στο πλαίσιο του NATO και ὄχι του ΟΟΣΑ. Σε μιὰ προσπάθεια τέλος να ενισχύσει τὸ αἶτημα δωρεάν βοήθειας, μετέδιδε ὅτι ή Βόννη συμφωνούσε με την χορήγηση δωρεάν βοήθειας.

Οί Άμερικανοί αντίθετα, εξακολουθοῦσαν να πιστεύουν ὅτι ή πρωτο-βουλία έπρεπε να είναι έλληνική και ὄχι άμερικανική, τόνιζαν ὅτι ή απόφα-ση για τη συγκρότηση του consortium είχε ληφθεί από τὸ Συμβούλιο του NATO, ένῳ τὸ αἶτημα για χρηματοδότηση έργων ύποδομής από τὸ NATO δέν μπορούσε να γίνει δεκτό, γιατί θά ὀδηγοῦσε στην προβολή παρόμοιων αἰτη-μάτων και από άλλες χώρες και θά αποδεικνυόταν δαπανηρό για τις Ήνω-μένες Πολιτείες που συνέβαλλαν στο σχετικό πρόγραμμα σε ποσοστό 30%. Τέλος, ὡς πρὸς τὸ θέμα της δωρεάν βοήθειας, άμερικανική εκτίμηση ήταν ὅτι ή Βόννη την περιορίζε σε πλεονάζον ὑλικό. Για τὸ θέμα του τύπου της βοή-θειας, ὁ μόνιμος αντιπρόσωπος των Ήνωμένων Πολιτειῶν στο NATO πρό-τεινε στη Washington την άποδοχή του αἰτήματος της Έλλάδας να τεθεί ή ὅποια βοήθεια ὑπό την αἰγίδα του NATO, για λόγους που άφορούσαν τη βελ-

59. Labouisse πρὸς Department of State, 9 Ὀκτωβρίου 1962, Kennedy πρὸς Καρα-μανλή, 10 Ὀκτωβρίου 1962, NSF/ Country File: Greece, Box 100.

τίωση τῆς εἰκόνας τῆς Συμμαχίας⁶⁰. Τὴν ἴδια εἰσήγηση διατύπωνε καὶ ὁ Ἀμερικανὸς πρεσβευτὴς στὴν Ἀθήνα, γιατί με τὸν τρόπο αὐτὸ, χωρὶς νὰ ὑπάρχει πρακτικὴ διαφορὰ γιὰ τοὺς χρηματοδότες, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση θὰ ὑποστήριζε ἀνετότερα τὴν πολιτικὴ της στὸ ἐσωτερικόν⁶¹.

Στις 6 Ὀκτωβρίου, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση σὲ μιὰ προσπάθεια ἄσκησης πίεσης πρὸς τοὺς συμμάχους της, καλοῦσε τοὺς πρεσβευτὲς τῶν 15 κρατῶν-μελῶν τοῦ NATO στὴν Ἀθήνα καὶ προειδοποιοῦσε ὅτι, σὲ περίπτωσι πού δὲν ἐξασφάλιζε ἱκανοποιητικὴ βοήθεια, θὰ μείωνε τὶς στρατιωτικὲς δαπάνες της τὸ 1963⁶².

Ἡ προειδοποίηση αὐτὴ εἶχε ἀκολουθήσει τὴν ἐκδήλωσι τῶν διαθέσεων τῶν δυνητικῶν χρηματοδοτῶν τῆς Ἑλλάδας. Στὴ σύνοδο τοῦ consortium στὶς 5 Ὀκτωβρίου, οἱ συμμετέχοντες εἶχαν ἐνοχληθεῖ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία εἶχε παρουσιάσει τὶς ἀνάγκες της σὲ δραχμὲς χωρὶς νὰ τὶς συσχετίσει με τὸν προϋπολογισμό ἢ τὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν της. Ὁ Δυτικογερμανὸς ἀντιπρόσωπος δήλωσε ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ σαφὲς πὼς οἱ χρηματοδότες δὲ θὰ κάλυπταν γενικὰ τὶς ἀνάγκες τῆς Ἑλλάδας, ὅπως αὐτὲς θὰ προέκυπταν ἀπὸ τὸ ἔλλειμμά της εἴτε στὸν προϋπολογισμό εἴτε στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν, ἐνῶ ὁ Γάλλος τόνισε τὴν ἀνάγκη ρύθμισης τοῦ προπολεμικοῦ δημοσίου χρέους προκειμένου νὰ αὐξηθοῦν οἱ ξένες ἰδιωτικὲς ἐπενδύσεις στὴν Ἑλλάδα⁶³.

Στις 12 Ὀκτωβρίου ὁ Καραμανλῆς προχώρησε σὲ μιὰ ἐπισκόπησι τῶν θέσεων του με τὸν Ἀμερικανὸ πρεσβευτὴ στὴν Ἀθήνα. Τόνισε ἰδιαίτερα τὴν ἄποψή του ὅτι χρειαζόταν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ σταθερότητα στὴν Ἑλλάδα καὶ ὅτι ἡ Ἑνωση Κέντρου ἀποτελοῦσε, μαζί με τοὺς κομμουνιστὲς, παράγοντα ἀποσταθεροποίησης. Στὸ πλαίσιο αὐτό, ἔπρεπε νὰ λαμβάνονται ὑπόψη στὴ διαμόρφωσι τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς καὶ οἱ πολιτικοὶ καὶ ψυχολογικοὶ παράγοντες. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι προσπάθοῦσε νὰ ἐξοικονομήσει πόρους τόσο γιὰ τὴν ἀμυντικὴ ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀναπτυξιακὴ της προσπάθεια. Ἀντιμετώπιζε ὁμως ἐσωτερικὲς ἀντιδράσεις καὶ γιὰ τὴν προσπάθειά της νὰ αὐξήσει τὴν φορολογία καὶ γιὰ τὸν τρόπο παρουσίασης τῶν ἑλληνικῶν αἰτημάτων στὸ NATO. Σὲ μιὰ προσπάθεια ἐξασφάλισης τῆς ὑποστήριξης τοῦ προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ὁ Καραμανλῆς πρόσθετε ὅτι ἡ προσέγγισι τοῦ θέματος τῆς βοήθειας ἀπὸ Ἀμερικανούς “τεχνοκράτες” ἐνέτεινε τὶς δυσκολίες πού εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει ὁ Ἕλληνας πρωθυ-

60. Finletter πρὸς Department of State, 5 Ὀκτωβρίου 1962, NSF/ Country File: Greece, General, Box 100.

61. Labouisse πρὸς Department of State, 9 Ὀκτωβρίου 1962 ὁ.π.

62. Labouisse πρὸς Department of State, 6 Ὀκτωβρίου 1962, ὁ.π.

63. Durbrow πρὸς Department of State, 8 Ὀκτωβρίου 1962, ὁ.π.

πουργός, παρὰ τὴν κατανόηση πού εἶχε ἐπιδείξει ὁ Ἀμερικανὸς πρόεδρος⁶⁴.

Ἰδιαίτερη ἐνόχληση στὸν Καραμανλὴ προκαλοῦσε ἡ ἐνίσχυση τοῦ ἀμυντικοῦ προϋπολογισμοῦ μὲ δανεισμό. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἦταν ἔτοιμη νὰ αὐξήσῃ τὶς ἀμυντικὲς δαπάνες τῆς κατὰ 10 ἑκατ. δολλάρια (στὰ 165). Σὲ περίπτωση πού δὲν δινόταν δωρεὰν βοήθεια, τότε οἱ ἀμυντικὲς δαπάνες θὰ περιορίζονταν στὸ ὕψος αὐτό, θὰ ὑπῆρχε συνεπῶς περικοπὴ τους γιὰ τὸ 1963 κατὰ 6% περίπου. Ὁ πρεσβευτὴς πίστευε ὅμως ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ αὐξηθεῖ τὸ ποσὸ αὐτὸ στὰ 175 ἑκατ., ἐφόσον θὰ ἐγκρίνονταν ποσὰ βοήθειας μέσω ἄλλων πηγῶν, ὅπως τοῦ προγράμματος γεωργικῶν πλεονασμάτων τοῦ ἀμερικανικοῦ νόμου 480. Ὁ πρεσβευτὴς ὑπενθύμιζε τὴν ἐπιθυμία τοῦ προέδρου νὰ διατεθοῦν πιστώσεις ἀπὸ τὸ πρόγραμμα “pipeline” γιὰ τὴ χρηματοδότηση ἀναπτυξιακῶν ἔργων, θεωροῦσε ὅμως ἀπαραίτητη γι’ αὐτὸ τὴν ἀμερικανικὴ παρέμβαση, ὥστε νὰ συγκεντρωθοῦν ἀπὸ τοὺς Ἰταλούς, Γάλλους καὶ Δυτικογερμανοὺς 10 μὲ 15 ἑκατ. δολλάρια⁶⁵.

Ἡ ἀπροθυμία τῶν Δυτικοευρωπαίων νὰ συμβάλουν ὁδήγησε τὸν Καραμανλὴ τὴν 1η Δεκεμβρίου, στὴ διατύπωση καὶ πάλι τῆς ἀπειλῆς γιὰ ἀποχώρηση τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὸ consortium. Ὁ Labouisse τοῦ συνιστοῦσε ὅμως νὰ ἐπανεξετάσῃ τὴν ἀπόφασή του, ἀφοῦ στὸ μέλλον ἡ Ἑλλάδα ἐπρόκειτο νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὶς ἴδιες χώρες οἰκονομικὴ βοήθεια, καὶ τοῦ τόνιζε τὶς δυσκολίες πού ὑπῆρχαν γιὰ τὴν χρηματοδότηση μιᾶς χώρας τῆς ὁποίας τὰ συναλλαγματικά ἀποθέματα αὐξάνονταν. Ὁ Καραμανλὴς μὲ τὴ σειρά του ἔδινε ἔμφαση στὴν ἀδυναμία του νὰ παρουσιάσῃ στὸ ἐσωτερικὸ τὰ πενιχρὰ ἀποτελέσματα τῶν προσπαθειῶν καὶ τὶς πρόσθετες δυσκολίες πού τοῦ δημιουργοῦσε ἡ αὐξημένη βοήθεια στὴν Τουρκία⁶⁶.

Στὶς 6 Δεκεμβρίου ὁ Ἀμερικανὸς πρεσβευτὴς γινόταν δέκτης τῶν διαμαρτυριῶν τοῦ ὑπουργοῦ Συντονισμοῦ Παναγῆ Παπαληγούρα. Ὁ Παπαληγούρας διαμαρτυροῦνταν γιὰ τὴν ἀπροθυμία τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰταλίας νὰ ἀνταποκριθοῦν στὰ ἑλληνικὰ αἰτήματα καὶ ἀνέφερε τὶς ἐπιπτώσεις τῆς μὴ παροχῆς βοήθειας: Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση θὰ ὑποχρεωνόταν νὰ ἀναστείλῃ τὴν παροχὴ μισθολογικῶν αὐξήσεων στὸ δημόσιο τομέα, πού ἤδη καθυστεροῦσαν ἀπὸ πολὺ καιρὸ, θὰ αὐξανε τὸ δανεισμό, θὰ μείωνε τὸ ἐπενδυτικὸ τῆς πρόγραμμα καὶ θὰ ἐπανεξετάζε τὸ ὕψος τῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν τῆς. Ὁ πρεσβευτὴς θεωροῦσε ἀπολύτως ἀναγκαῖα τὴν ἄσκηση πίεσης στοὺς Καναδοὺς καὶ τοὺς Γάλλους γιὰ νὰ συγκεντρωθοῦν 75 ἑκατ. δολλάρια ἀπὸ τὴν ὁμάδα ἐργασίας τοῦ NATO καὶ τὸ consortium γιὰ τὸ 1963, ποσὸ ἀναγκαῖο

64. Labouisse πρὸς Kennedy, 12 Ὀκτωβρίου 1962, δ.π.

65. Labouisse πρὸς Department of State, 18 Ὀκτωβρίου 1962, δ.π.

66. Labouisse πρὸς Department of State, 1 Δεκεμβρίου 1962, δ.π.

γὰ νὰ μπορεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ ἡ αὐξηση τῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὰ 173 στὰ 185 ἑκατ. δολλάρια τὸ 1963⁶⁷.

Τελικὰ ἡ βοήθεια ποὺ συγκεντρώθηκε στὸ πλαίσιο τῆς ὁμάδας τοῦ NATO γὰ τὸ 1963 ἀνῆλθε σὲ 22,5 ἑκατ. δολλ. μὲ τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες νὰ συνεισφέρουν 10, τὴ Δυτικὴ Γερμανία 8, τὴν Ἰταλία 1,2 γὰ τὸ 1963 (καὶ 1,2 γὰ τὸ 1964), τὸ Βέλγιο 1 καὶ τὴν Ὀλλανδία 1 ἑκατ. δολλάρια⁶⁸. Τὸ ποσὸ αὐτό, ὅπως εἶναι προφανές, ἐπαρκοῦσε γὰ τὴ συντήρηση τῆς Ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς προσπάθειας, καθὼς ἀντιστοιχοῦσε στὸ ἐπίπεδο δωρεὰν ἀμερικανικῆς βοήθειας τοῦ 1962, καὶ ὄχι γὰ τὴν αὐξήσῃ της, ἡ ὁποία θὰ καλυπτόταν ἀπὸ τὴν αὐξηση τῶν ἐλληνικῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν.

Παράλληλα, στὸ πλαίσιο τοῦ consortium προβλεπόταν νὰ διατεθοῦν γὰ τὸ ἐλληνικὸ ἀναπτυξιακὸ πρόγραμμα 50 ἑκατ. δολλάρια γὰ τὸ 1963⁶⁹.

Τὸ θέμα τῆς νέας αὐξησης τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τοῦ ἐλληνικοῦ προϋπολογισμοῦ ποὺ ἔθετε ὁ Ἀμερικανὸς πρεσβευτής, ἡ ὁποία συνεπαγόταν πιεστικὰ αἰτήματα τῆς Ἑλλάδας γὰ βοήθεια, προκάλεσε διαμάχη ἀνάμεσα στὶς ἀμερικανικὲς ὑπηρεσίες καὶ τὴ συνολικὴ ἐπανεξέταση αὐτοῦ τοῦ προβλήματος. Στὴν ἐπανεξέταση αὐτὴν πρωταγωνίστησε τὸ Διεθνὲς Τμῆμα τοῦ Γραφείου Προϋπολογισμοῦ. Σὲ ἔγγραφό του τῆς 7ης Δεκεμβρίου τὸ Γραφεῖο προχωροῦσε ἀρχικὰ σὲ ἀνασκόπηση τοῦ προβλήματος τῆς βοήθειας πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση εἶχε ἀπειλήσει τὸ Μάιο τοῦ 1962 ὅτι θὰ ἀπορρίψει τὴν ἐκθεση τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Τριῶν Σοφῶν. Ἡ ἐκθεση εἶχε συνδυαστεῖ μὲ τὴν προσπάθεια τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβέρνησης νὰ μειώσει τὴ βοήθεια πρὸς τὴν Ἑλλάδα γὰ τὴ διετία 1963-1964, θεωρώντας ὅτι ἡ Ἑλλάδα, μέσω τῶν δικῶν της πόρων, μποροῦσε νὰ ἀναλάβει αὐξημένο μερίδιο τῆς ἀναπτυξιακῆς προσπάθειας. Ἡ ἐλληνικὴ ἀπειλὴ γὰ ἀπόρριψη τῆς ἐκθεσης εἶχε ὥς συνέπεια νὰ ληφθεῖ ἀπόφαση ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τοῦ NATO τὸ Μάιο τοῦ 1962 γὰ τὴ συγκρότηση μιᾶς ὁμάδας ἐργασίας ποὺ θὰ ἐξέταζε τὸ ζήτημα τῶν ἐλληνικῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν. Ἡ ὁμάδα θὰ ἦταν χωριστὴ ἀπὸ τὸ χρηματοδοτικὸ ὄμιλο ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνηση ἤθελε νὰ δώσει ἔμφαση στὴν ἀντίληψη ὅτι οἱ χρηματοδοτήσεις ἀναπτυξιακῶν σχεδίων δὲν ἔπρεπε νὰ συσχετίζονται μὲ τὴν ἀμυνα. Ἡ ὁμάδα ἐργασίας εἶχε καταλή-

67. Labouisse πρὸς Department of State, 6 Δεκεμβρίου 1962, ὁ.π. Σημειωτέον ὅτι ἡ χρηματοδότηση τῆς Τουρκίας γὰ τὸ 1963 ἀνῆλθε τελικὰ στὰ 250 ἑκατ. δολλ. Πρακτικὸ συζήτησης Kennedy/Alican, 30 Σεπτεμβρίου 1962, FRUS 1961- 1963, XVI, σ. 762.

68. Ξανθόπουλος Παλαμᾶς πρὸς Καραμανλῆ, 10 Δεκεμβρίου 1962, ΑΚ, τόμ. 5, σ. 514.

69. OECD, Progress Report by the Chairman, 7 Δεκεμβρίου 1962, CE 1114/ 50, FO 371/ 163464.

ξει, τὸ Σεπτέμβριο, σὲ μιὰ πρόταση ποὺ προέβλεπε δαπάνες ἄμυνας τῆς Ἑλλάδας ὕψους 207,4 ἑκατ. δολλαρίων γιὰ τὸ 1963 - ἔναντι 172,5 ἑκατ. τοῦ προηγουμένου ἔτους. Παράλληλα ὁμως, σημείωνε τὸ Γραφεῖο, ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνηση εἶχε καταλήξει στὴν ἀποψη ὅτι ἓνα ὕψος δαπανῶν 175 ἑκατ. δολλαρίων θὰ ἦταν ἱκανοποιητικό.

Στὴ διάρκεια τῆς ἀνοιξης καὶ τοῦ καλοκαιριοῦ οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες εἶχαν προτείνει τὴ μετατροπὴ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Ταμείου τοῦ ΟΟΣΑ, ποὺ προοριζόταν γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση κρίσεων στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν τῶν κρατῶν- μελῶν, σὲ Ταμεῖο Ἀνάπτυξης. Ἡ πρόταση εἶχε ἀπορριφθεῖ ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους μὲ συνέπεια τὴ σύσταση χρηματοδοτικῶν ὁμίλων. Τὸ consortium γιὰ τὴν Τουρκία εἶχε λειτουργήσει καλὰ σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτὸ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καί, σύμφωνα μὲ τὸ ἔγγραφο, αἰτία ἦταν ἡ ἀπροθυμία τῆς Ἑλλάδας νὰ δώσει τεκμηριωμένες ἀπαντήσεις ἢ προτάσεις ἔργων. Ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνηση εἶχε βρεθεῖ χωρὶς συγκεκριμένη πολιτικὴ καὶ ἀντίληψη γιὰ τὸ πρόβλημα καὶ τὴν ὑποτιθέμενη χωριστὴ ὑπόσταση τῶν ζητημάτων τῆς ἄμυνας καὶ τῆς ἀνάπτυξης. Αὐτὸ προέκυπτε σύμφωνα μὲ τὸ Γραφεῖο Προϋπολογισμοῦ, τὸ ὁποῖο ἀμφισβητοῦσε τὴν προσέγγιση αὐτή, ἀπὸ ὀρισμένες “δυσκολίες”: Ἡ Ἑλλάδα ἐπικαλεῖτο τὰ συμφέροντα ἄμυνας τοῦ NATO καὶ τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν μὲ τρόπο ποὺ τὴ βοηθοῦσε νὰ ἀποφύγει τὸν ἐπίπονο ἀναπτυξιακὸ σχεδιασμό, ἂν καὶ ἡ Ἀθήνα θεωρητικὰ ἀποδεχόταν τὴ σύνδεση ἀναπτυξιακῶν προβλημάτων καὶ ἀμυντικῆς προσπάθειας. Ἡ ἴδια ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνηση “διέστρεφε” τὴ δική της ἀντίληψη γιὰ τὸ πρόβλημα προσαρμόζοντας τὴν Ἑλλάδα σὲ ἓνα ἄκαμπτο πλαίσιο συμμαχικῶν ὑποχρεώσεων, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἦταν λιγότερο ἀνεπτυγμένη ἀπὸ τοὺς ἄλλους συμμάχους. Τέλος, τὰ ἄλλα κράτη-μέλη τοῦ NATO, ἀντιμετωπίζοντας καὶ αὐτὰ τὴν περικοπὴ τῆς βοήθειας, προσέγγιζαν τὸ θέμα σὲ ἀπόλυτους ἀριθμοὺς καὶ ὄχι σὲ σχέση μὲ τὶς δικές τους δυνατότητες, ἐνῶ ταυτόχρονα ἦταν ἐπιφυλακτικὰ ἔναντι τοῦ ρόλου τοῦ χρηματοδότη μιᾶς χώρας ποὺ ὡς πρόσφατα τὰ ἀνταγωνιζόταν γιὰ τὴ διανομὴ τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας. Τὸ Γραφεῖο Προϋπολογισμοῦ ἐπεσήμαινε τὴν ἀνάγκη μιᾶς τομῆς, προκειμένου νὰ ξεπεραστεῖ τὸ ἀδιέξοδο, καὶ πρότεινε τὴν πραγματοποίησιν τῆς τομῆς αὐτῆς στὴ διακοπὴ τῆς διαρκοῦς αὐξήσεως τῶν ἐλληνικῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν. Πρότεινε τὴν ἀποδοχὴ τῶν 165 ἑκατ. δολλαρίων ὡς ἱκανοποιητικοῦ ὕψους ἀμυντικῶν δαπανῶν ἀπὸ ἐλληνικοὺς πόρους, θεωρώντας ὅτι δὲν ἦταν χρήσιμο γιὰ τὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες, τὸ NATO ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐκτρέψει ἄλλους πόρους ἀναγκαίους γιὰ τὴν ἀνάπτυξη. Οἱ ἀμυντικὲς ἀνάγκες ἔπρεπε πλέον νὰ συνυπολογίζονται μὲ τὶς ἀναπτυξιακές. Ταυτόχρονα, ἄλλες χώρες ἔπρεπε νὰ ἀποθαρρυνθοῦν ἀπὸ τὴ χορήγηση μεγάλων ποσῶν μὲ στόχο νὰ ὑποχρεωθεῖ ἡ Ἑλλάδα στὴν ἐξασφάλιση αὐτοτροφοδοτούμενης ἀνάπτυξης καὶ ἱκανότητος νὰ ὑποστηρίξει τὴν ἀμυντικὴ τῆς προσπά-

θεια. Τὸ ἔγγραφο συνόψιζε προτείνοντας: νὰ ἀρνηθοῦν οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες ὅποιαδήποτε αὐξηση τῶν ἐλληνικῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν πέραν τῶν 175 ἑκατ. δολλαρίων συνολικά, νὰ ἐπιμείνουν στὸν ΟΟΣΑ ὡς κύριο φορέα χρηματοδότησης καὶ νὰ ἀπαιτήσουν τεκμηρίωση τῶν σχεδίων τῆς Ἑλλάδας⁷⁰.

Ἡ προσέγγιση τοῦ State Department ἔδινε μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ τὸ Γραφεῖο Προϋπολογισμοῦ στὶς πολιτικὲς καὶ ψυχολογικὲς παραμέτρους τῶν ἐλληνοαμερικανικῶν σχέσεων, μὲ ἔμφαση στὴν ἀνάγκη διατήρησης τοῦ ἀμερικανικοῦ προβαδίσματος ἔναντι τῶν Δυτικοευρωπαίων, χωρὶς νὰ ἀντιτίθεται πάντως στὴ γενικὴ πολιτικὴ περικοπῆς τῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν καὶ τῆς βοήθειας. Σὲ ἔγγραφό του, τῆς 26ης Ἰανουαρίου 1963, σημειωνόταν ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἦταν ἱστορικὰ συνδεδεμένη μὲ τὴ δύναμη ποὺ κυριαρχοῦσε στὴ Μεσόγειο, τὴ Βρετανία ὡς τὸ 1947 καὶ τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες στὴ συνέχεια. Οἱ Ἕλληνες ἦταν εἰλικρινεῖς, ὅταν δήλωναν ὅτι ταύτιζαν τὴν ἀσφάλειά τους μὲ τὴν ἀσφάλεια τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, εἶχαν “ἐκλεπτυσμένη ἀντίληψη τοῦ ρόλου καὶ τῶν εὐθυνῶν τῶν μικρῶν δυνάμεων” σὲ σχέσεις ἀσύμμετρης ἰσχύος καὶ δὲν ἦταν ἀσυνεπεῖς στὴν ἐκπλήρωση τῶν συμμαχικῶν τους ὑποχρεώσεων. Ἡ “ψυχολογικὴ” ἐξάρτησή τους ἀπὸ τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες ἦταν μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτὴν ἄλλων χωρῶν λόγῳ, τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τοῦ 1946-1949, τῆς οἰκονομικῆς ἀποκατάστασης τοῦ 1950-1955 καὶ τῆς πρώτης περιόδου ἀνάπτυξης τοῦ 1955-1962. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη ἀπὸ τὸ 1955 καὶ μετὰ εἶχε ἐπιτρέψει τὴ σύνδεση τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Οἰκονομικὴ Κοινότητα τὸ 1962. Αἰτία τῶν δυσκολιῶν στὶς ἐλληνοαμερικανικὲς σχέσεις εἶχε ἀποτελέσει ἡ ἀντίληψη τῶν Ἑλλήνων ὅτι ἡ ἀμερικανικὴ προσπάθεια νὰ ἀναληφθεῖ ἀπὸ τοὺς Δυτικοευρωπαίους τμῆμα τοῦ βάρους τῆς βοήθειας συνιστοῦσε ἐγκατάλειψή τους ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανούς. Οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες δὲν ἔπρεπε ὁμῶς νὰ χάσουν τὴν ψυχολογικὴ ἀφοσίωση τῶν Ἑλλήνων, καθὼς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ NATO, ἡ ἐλληνικὴ συνεργασία ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῆς ἀνάπτυξης τῶν ἀμερικανικῶν ἐνόπλων δυνάμεων στὴ Μεσόγειο καὶ τὴ Μέση Ἀνατολή μὲ τὴ χρήση τῶν βάσεων ποὺ εἶχαν παραχωρηθεῖ σὲ ἐλληνικὸ ἔδαφος. Τὸ πρόβλημα συνίστατο συνεπῶς στὸ πῶς θὰ αὐξανόταν ἡ βοήθεια τῶν Δυτικοευρωπαίων πρὸς τὴν Ἑλλάδα, χωρὶς νὰ ὑπονομευθεῖ ἡ στενὴ διμερὲς ἐλληνοαμερικανικὴ σχέση. Αὐτὸ δὲν σήμαινε, κατὰ τὸ State Department, ὅτι ἡ βοήθεια ἔπρεπε νὰ αὐξηθεῖ, ἀλλὰ ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑπάρξει προσεκτικὸς σχεδιασμὸς μὲ περιστάσιακὴ χαλάρωση τῶν κριτη-

70. The Director/ International Division (Hamilton/ Clark), 7 Δεκεμβρίου 1962, NSF/, Country File: Greece General, Box 100.

ρίων ὅπως συνέβαινε μὲ χῶρες συγκρίσιμης ἀνάπτυξης μὲ τὴν Ἑλλάδα⁷¹.

Ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν δὲ γινόταν θετικά δεκτὴ ἀπὸ στελέχη τοῦ Συμβουλίου Ἐθνικῆς Ἀσφαλείας, τὰ ὁποῖα συμμεριζόταν τὶς ἀνησυχίες τοῦ Γραφείου Προϋπολογισμοῦ γιὰ τὴ συνεχῆ αὔξηση τῶν ἐλληνικῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν. Σὲ ὑπόμνημά του, τῆς 28ης Ἰανουαρίου, πρὸς τὸν πρόεδρο Kennedy, ὁ Robert Komer σημείωνε ὅτι ὁ Ἀμερικανὸς πρεσβευτὴς στὴν Ἀθήνα προωθοῦσε συχνὰ τὶς ἐλληνικὲς ἀπόψεις ἀντὶ γιὰ τὶς ἀμερικανικὲς. Στὴ σχετικὴ συζήτηση ἔπρεπε ὅμως νὰ ληφθεῖ ὑπόψη κατὰ τὸν ἐπιτελὴ τοῦ Συμβουλίου Ἐθνικῆς Ἀσφαλείας, τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Ἑλλάδα, μετὰ τὴν παροχὴ 3,4 δισεκατομμυρίων δολλαρίων διμεροῦς βοήθειας στὸ διάστημα 1946-1962, βρισκόταν σὲ καλὴ οἰκονομικὴ κατάσταση. Τὰ συναλλαγματικά της ἀποθέματα ἀνέρχονταν τὸ 1962 σὲ 265 ἑκατ. δολλάρια μὲ προοπτικὴ αὔξησής τους τὸ 1963 κατὰ 18 ἑκατ., καὶ προβλεπόταν ρυθμὸς ἀνάπτυξης τοῦ ἀκαθάριστου ἐθνικοῦ προϊόντος τὸ ἴδιο ἔτος 6%. Ὁ Labouisse καὶ ἡ AID διαφωνοῦσαν γιὰ τὸ ρυθμὸ μετάβασης στὴ χρηματοδότηση μὲ δανεισμὸ ἀναπτυξιακῶν ἔργων. Γιὰ τὸ 1963, πρῶτο ἔτος διακοπῆς τῆς δωρεᾶν βοήθειας, εἶχε συμφωνηθεῖ νὰ δοθοῦν στὴν Ἑλλάδα 10 ἑκατ. δολλάρια σὲ ἀναπτυξιακὰ δάνεια, 10 ἑκατ. σὲ εἶδη κατανάλωσης καὶ 5 ἑκατ. σὲ γεωργικὰ πλεονάσματα. Ἡ AID ἐπεδίωκε τὴ μείωση τοῦ συνολικοῦ ποσοῦ γιὰ τὸ 1964, ἀλλὰ συναντοῦσε τὴν ἀντίθεση τοῦ Labouisse, ὁ ὁποῖος ἐπικαλεῖτο τὴν ψυχολογικὴ διάσταση τοῦ προβλήματος. Ἡ μετάβαση στὴν ἀποκλειστικὰ ἀναπτυξιακὴ δανειοδότηση γινόταν δυσκολότερη, λόγῳ τοῦ σχεδιασμοῦ τοῦ NATO, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ πρόεδρος εἶχε ἐπιστήσει τὴν προσοχή τοῦ Dean Rusk γιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ δοθεῖ ἔμφαση στὴν ἀνάπτυξη καὶ νὰ σταματήσει ἡ δέσμευση πόρων ἀναγκαίων γιὰ ἐπενδύσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους σὲ στρατιωτικὲς δαπάνες. Ἡ συνεχιζόμενη αὐτὴ τάση θὰ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα οἱ ἐλληνικὲς ἀμυντικὲς δαπάνες νὰ ἀνέλθουν σὲ 190 ἑκατ. δολλάρια ἀντὶ γιὰ 175 ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ ἐπιθυμητὸ ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανοὺς ὕψος⁷².

Τὸ πρόβλημα τῆς βοήθειας ἀντανακλοῦσε ἀλλαγὲς ποὺ εἶχαν τὴν ἀφετηρία τους σὲ ἀλλαγὲς στὸ διεθνὲς περιβάλλον ἥδη ἀπὸ τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1950 καὶ ἀποκλίσεις στὴν ἀξιολόγηση καὶ τὴν ἀνταπόκριση στὶς μεταβολὲς τῶν συνθηκῶν μεταξὺ τῆς Ἑλλάδας καὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Οἱ ἐλληνικὲς ἀμυντικὲς δαπάνες ἀποτελοῦσαν ἀναμφίβολα κεντρικὸ πρόβλημα, λόγῳ τῆς ἐπιβάρυνσης ποὺ προκαλοῦσαν στὰ ἀνεπαρκῆ δημόσια οἰκονομικά τῆς Ἑλλάδας, ἥδη ἀπὸ τὸ τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ 1940. Ἡ μαζικὴ ἀμερικανικὴ βοήθεια εἶχε ἀρχίσει νὰ περικόπτεται ἀπὸ τὸ 1954 καὶ εἶχε

71. Department of State memorandum on US/Greek relations, 26 Ἰανουαρίου 1963, ὁ.π.

72. Ὑπόμνημα Komer πρὸς Kennedy, 28 Ἰανουαρίου 1963, ὁ.π.

περιοριστεῖ σὲ ὕψος 20 ἑκατομμυρίων δολλαρίων. Τὸ πρόβλημα εἰσῆλθε σὲ νέα φάση, λόγω δύο παραγόντων, τὸ 1958: Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἀποφάσισε νὰ αὐξήσῃ τὶς ἀμυντικὲς δαπάνες της, προσπαθώντας νὰ ἀντιμετωπίσῃ μὲ δικά της μέσα τὴν αὐξηση τῶν στρατιωτικῶν δυνατοτήτων τῆς Βουλγαρίας, γιὰ τὴν ὁποία πίστευε ὅτι εἶχε ὄχι μόνο τὴ δυνατότητα ἀλλὰ καὶ τὸ σχεδιασμὸ γιὰ δυναμικὴ ἔξοδο στὸ Αἰγαῖο. Αὐτὸ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴ διάθεση μονάδων τοῦ στρατοῦ σὲ ἐθνικὲς ἀποστολὲς ἐκτὸς NATO. Ταυτόχρονα, τὸ NATO, στὸ πλαίσιο τῆς στροφῆς τοῦ σχεδιασμοῦ του στὴν αὐξηση τῶν συμβατικῶν δυνατοτήτων του, λόγω τῆς πυρηνικῆς ἰσοδυναμίας μὲ τοὺς Σοβιετικούς, δημιουργοῦσε νέες ὑποχρεώσεις γιὰ τὸ στρατιωτικὸ σχεδιασμὸ τῆς Ἑλλάδας. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἀνταποκρινόταν θετικά, ἐλπίζοντας ὅτι ἔτσι αὐξανε τὴν δυνατότητα ἀμυνᾶς της σὲ περίπτωση τοπικοῦ πολέμου καὶ ὅτι θὰ κατόρθωνε νὰ ἐξασφαλίσῃ πρόσθετη χρηματοδότηση γιὰ τὸ ἐθνικὸ της πρόγραμμα⁷³, τὸ ὁποῖο διευκρίνιζε ὅτι δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐγκαταλείψῃ⁷⁴.

Ἡ διπλὴ αὐτὴ προσπάθεια εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ἀναγκαιότητα αὐξησης τῶν ἤδη ὑψηλῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν της σὲ ποσοστὸ 10-15% ἐτησίως γιὰ τὴν τριετία 1960-1962⁷⁵. Τὸ βάρος τῶν δαπανῶν αὐτῶν γιὰ τὸν ἐλληνικὸ προϋπολογισμὸ δὲν ἦταν ἀμελητέο. Τὸ 1957 ἀντιστοιχοῦσαν στὸ 27,7% τῶν συνολικῶν δαπανῶν γιὰ νὰ σημειωθεῖ κάποια πτώση τους, ὡς ποσοστὸ των συνολικῶν δαπανῶν τοῦ προϋπολογισμοῦ στὸ 19,2% τὸ 1962⁷⁶. Ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια ἦταν ἀρκετὰ σημαντικὴ καθὼς κάλυπτε περίπου τὸ 20% τῶν δαπανῶν αὐτῶν (ἔτος 1959).

Γιὰ τὴν ἀξιολόγηση τοῦ βάρους αὐτοῦ πρέπει νὰ συνεκτιμηθεῖ καὶ ἡ πρακτικὴ μεταφορᾶς καὶ κάλυψης ἑνὸς μέρους τῶν δαπανῶν αὐτῶν σὲ ἄλλα κεφάλαια τοῦ προϋπολογισμοῦ, καθὼς ἡ κυβέρνηση ἐπικρινόταν γιὰ τὴ διάθεση τῶν ποσῶν αὐτῶν στὶς ἐνοπλεις δυνάμεις ἀντὶ σὲ ἐπενδύσεις ὑποδομῆς καὶ κοινωνικὲς ὑπηρεσίες⁷⁷. Πράγματι, οἱ δαπάνες τοῦ ὑπουργείου Παιδείας ἀποτελοῦσαν τὸ 8,2% τῶν δαπανῶν τοῦ προϋπολογισμοῦ τὸ 1957 καὶ τὸ 10,1 τὸ 1962, ἐνῶ οἱ ἀντίστοιχες δαπάνες τοῦ ὑπουργείου Προνοίας τὸ 5,6 τὸ 1957 καὶ τὸ 7,6% τὸ 1962⁷⁸.

73. Operations Coordination Board. Report on Greece, 17 Δεκεμβρίου 1958, FRUS 1958-1960, X 2, σσ. 647-648.

74. Πρακτικὸ συνομιλίας Mac Ghee - Καραμανλῆ, 29 Ἰανουαρίου 1959, ὁ.π., σ. 654.

75. Στὸ ἴδιο.

76. Βλ. *Τὰ πρῶτα πενήντα χρόνια τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος 1928-1978*. Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1978, σ. 588.

77. Ἡ ἔκταση τῆς κάλυψης αὐτῆς προσέγγιζε τὸ 10% τὸ ἔτος 1959. Βλ. Πρακτικὸ συνομιλίας Καραμανλῆ - Mac Ghee, 26 Ἰανουαρίου 1959, ὁ.π.

78. Βλ. *Τὰ πρῶτα πενήντα χρόνια τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος 1928-1978*, σ. 588.

Καθώς τὸ οἰκονομικὸ τῆς ἀδιέξοδο ἦταν προφανές, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ζητοῦσε, τὸ Μάιο τοῦ 1960, αὐξημένη βοήθεια ἀπὸ τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες ὕψους 70 περίπου ἑκατ. δολλαρίων. Ταυτόχρονα ἐξέφραζε τὶς ἀνησυχίες τῆς γιὰ τὶς πιέσεις ποὺ ἀντιμετώπιζε ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Σοβιετικὴ Ἑνωση καὶ τοὺς συμμάχους τῆς στὰ Βαλκάνια, τὴ στιγμή κατὰ τὴν ὁποία ἡ γενικότερη πολιτικὴ τῆς Μόσχας ἀντανακλοῦσε μιὰ προσπάθεια ἐμπέδωσης κλίματος ὕφεσης στὶς σχέσεις τῆς μὲ τὸ δυτικὸ συνασπισμό. Στὸ πλαίσιο αὐτό ἦταν ἐκδηλῆ ἡ ἑλληνικὴ ἀνησυχία ὅτι ἡ Ἑλλάδα θὰ μπορούσε νὰ ἀφεθεῖ μόνη ἀντιμέτωπη μὲ τὶς συνέπειες μιᾶς τοπικῆς ἀναμέτρησης στὴν ὁποία δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀνταπεξέλθει⁷⁹.

Οἱ ἑλληνικὲς ἀνησυχίες, χωρὶς νὰ εἶναι ἀθεμελίωτες, λαμβάνοντας ὑπόψη πρῶτον, τὸ κλίμα τοῦ Ψυχροῦ Πολέμου τοῦ ὁποίου ἄλλωστε ἡ Ἑλλάδα εἶχε ἀποτελέσει προνομιακὸ πεδίο τῆ δεκαετία τοῦ 1940 καὶ δεύτερον, τὸν χρόνιο ἑλληνοβουλγαρικὸ ἀνταγωνισμό, δὲν ἀφοροῦσαν μόνο τὶς διεθνεῖς παραμέτρους ἀλλὰ καὶ τὰ ἐσωτερικὰ προβλήματα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης. Ἡ Κυβέρνηση τῆς ΕΡΕ ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Καραμανλῆ ἐπικρινόταν, ὅπως προαναφέρθηκε, ἔντονα στὸ ἐσωτερικὸ γιὰ τὶς ὑψηλὲς ἀμυντικὲς δαπάνες ποὺ στεροῦσαν πόρους ἀναγκαίους γιὰ ἐπενδύσεις στὴν ὑποδομὴ καὶ τὶς κοινωνικὲς ὑπηρεσίες. Ταυτόχρονα, ἐπικρινόταν γιὰ τὴν προσήλωσή τῆς στὴν ἀμερικανικὴ πολιτικὴ, στρατηγικὴ ποὺ τὴν ἐμπόδιζε νὰ βελτιώσει τὶς σχέσεις τῆς μὲ τὴ Σοβιετικὴ Ἑνωση καὶ τοὺς Βαλκάνιους γείτονές τῆς. Τὴν κριτικὴ αὐτὴ δὲν ἀσκοῦσε μόνο ἡ ὑπὸ κομμουνιστικὸ ἔλεγχο Ἑνιαία Δημοκρατικὴ Ἀριστερά, ἀλλὰ καὶ ἡγέτες τοῦ κεντρώου χώρου, ὅπως ὁ Σοφοκλῆς Βενιζέλος, καὶ τῆς δεξιᾶς, ὅπως ὁ Σπῦρος Μαρκεζίνης, οἱ ὁποῖοι τὸ 1959-1960 εἶχαν πραγματοποιήσει ἐπισκέψεις στὴ Σοβιετικὴ Ἑνωση, ἀντιτιθέμενοι ἔτσι ἔμπρακτα στὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Κυβέρνησης. Σταδιακὰ διαμορφωνόταν ἡ ἀποψη ὅτι ἡ Κυβέρνηση Καραμανλῆ ἀντιδροῦσε συντηρητικὰ καὶ ὑπερβολικὰ σὲ δυσκολίες τοῦ διεθνοῦς περιβάλλοντος⁸⁰. Χαρακτηριστικὴ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἦταν ἡ εὐρεῖα ἐρμηνεία τῆς πολιτικῆς πίεσης τοῦ κομμουνιστικοῦ συνασπισμοῦ ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση Καραμανλῆ. Στὴν ἔννοια τῆς πίεσης συμπεριλαμβάνονταν ὁ βουλγαρικὸς ἐπανεξοπλισμὸς, οἱ προτάσεις τῆς Ρουμανικῆς Κυβέρνησης γιὰ τὴ δημιουργία ἀπύραυλης ζώνης στὰ Βαλκάνια, πολιτικὴ ποὺ ἀπέρριπταν καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ στὸ πλαίσιο ἀνάπτυξης πυρηνικῶν δυνάμεων μικροῦ καὶ μεσαίου βεληνεκοῦς στὴν περιφέρεια τῆς

79. Ὑπόμνημα Καραμανλῆ, ΑΚ, τόμ. 4, σσ. 338-340.

80. Γιὰ τὶς ἀντιλήψεις τῶν ἑλληνικῶν πολιτικῶν δυνάμεων στὰ θέματα αὐτὰ κατὰ τὴν ὑπὸ ἐξέταση περίοδο βλ. Theodore Couloumbis, ὁ.π., μέρος ΙΙΙ καὶ Σωτῆρη Βαλντέν, *Ἑλλάδα καὶ Ἀνατολικές Χῶρες 1950-1967: Οἰκονομικὲς Σχέσεις καὶ Πολιτικὴ*, Ὁδυσσεύς, Ἀθήνα 1991.

Σοβιετικῆς Ἑνώσεως, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ οἱ προσκλήσεις τῆς Μόσχας γιὰ ἐπίσκεψη στοὺς Μαρκεζίνη καὶ Βενιζέλο καὶ ἡ ἔκδοση ἀπὸ τὴ Σοβιετικὴ Ἑνώση γραμματοσήμου μὲ τὴν προσωπογραφία τοῦ στελέχους τοῦ ΚΚΕ Μαν. Γλέζου, τοῦ ὁποῖου ἐκκρεμοῦσε θανατικὴ καταδίκη στὴν Ἑλλάδα⁸¹.

Στὶς συνθήκες αὐτὲς, ἡ ἀντίληψη τοῦ βουλγαρικοῦ κινδύνου, πάγιου στοιχείου στὴν πολιτικὴ ἀντίληψη τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς ἡγετικῆς τάξης ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1940⁸² ἔμοιαζε νὰ ὑποχωρεῖ, λόγω τῆς σταδιακῆς χαλάρωσης τῆς διεθνoῦς ἔντασης καὶ τῆς ἀντίληψης ὅτι καμιά τοπικὴ σύγκρουση δὲ θὰ μποροῦσε παρὰ νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ θερμοπυρηνικὸ πόλεμο. Συνεπῶς ἦταν ἀναγκαῖο γιὰ τὴν Κυβέρνηση Καραμανλῆ νὰ ἐξασφαλίσει ὄχι μόνο τὴν οἰκονομικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτικὴ ὑποστήριξη τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν, ὥστε νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ δικαιολογεῖ τὴν πολιτικὴ της στὸ ἐσωτερικόν.

Ἡ ἐξέλιξη ὁμως τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς ἦταν ἀντίθετη καὶ ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνηση ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 1962 δὲν ἔδειχνε ἰδιαίτερη κατανόηση γιὰ τὶς ἀνησυχίες τῆς Κυβέρνησης Καραμανλῆ. Αὐτὸ γινόταν ἐκδηλο ὄχι μόνο ἀπὸ δηλώσεις ἢ ἐκθέσεις Ἀμερικανῶν χωρὶς ἐπίσημη κυβερνητικὴ ιδιότητα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἀμερικανὸ ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν. Στὶς 14 Δεκεμβρίου, ὁ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδας Εὐάγγελος Ἀβέρωφ ἔθετε ὑπόψη τοῦ Dean Rusk τὰ ἐλληνικὰ αἰτήματα. Ἡ Βουλγαρία ἐπανεξοπλιζόταν καὶ ὑπερεῖχε τόσο στὴν ξηρὰ ὅσο καὶ στὸν ἀέρα. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση φοβόταν ὅτι σὲ περίπτωσι σύρραξης, οἱ ἐλληνικὲς δυνάμεις θὰ ἀπωθοῦνταν βαθιὰ στὸ ἐλληνικὸ ἔδαφος. Ὁ Ἀμερικανὸς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν δὲ συμμεριζόταν ὁμως τοὺς ἐλληνικοὺς φόβους ὑπολογίζοντας τὶς ἐπιπτώσεις μιᾶς βουλγαρικῆς ἐνέργειας στὶς σχέσεις τῶν δύο συνασπισμῶν, καὶ ἀπαντοῦσε ὅτι δὲν ἀνέμενε τόσο ριψοκίνδυνη κίνηση τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως. Ὁ Ἀβέρωφ, ἂν καὶ παραδεχόταν ὅτι μετὰ τὴν ὑποχώρηση τῆς Μόσχας στὴν κρίση τῆς Κούβας ἡ πιθανότητα αὐτὴ εἶχε μειωθεῖ⁸³, ἀνησυχοῦσε μήπως ἡ Σοβιετικὴ Ἑνώσις ὑπέθετε ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ θέσει τὸ ΝΑΤΟ ἐνώπιον τετελεσμένων μὲ τὴν κατοχὴ μιᾶς περιοχῆς, ὕστερα ἀπὸ ἐπιτυχὴ ἐξέλιξη κάποιας ἐπιθετικῆς ἐνέργειας ποὺ θὰ διαρκοῦσε 24-48 ὥρες. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἐπέμενε στὴν ἀνάγκη διατήρησης ἰσχυρῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Ἐκτὸς αὐτοῦ, ἔπρεπε νὰ ἀνταποκριθεῖ στὴν ἐσωτερικὴ πίεσι γιὰ αὐξηση τῶν ἐπενδύσεων στὴν ἀνάπτυξη, τὴν ἐκπαίδευση καὶ ἄλλους παραμελημένους τομεῖς. Ἐπρεπε ἐπίσης νὰ προστατευθεῖ τὸ κῦρος τοῦ Καραμανλῆ, ἡ παρουσία τοῦ ὁποῖ-

81. Ὑπόμνημα Καραμανλῆ, 4 Μαΐου 1960, ΑΚ, τόμος 4, σσ. 338- 340.

82. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. Evanthis Hatzivassiliou, "Greece and Bulgaria 1949-1964: The Unspoken Assumptions", *Balkan Studies* 33/ 1, 1992, σσ. 143-153.

83. Γιὰ τὴν κρίση τῆς Κούβας βλ. A. Fursenko/ T. Naftali, "One Hell of a Gamble". *Khrushchev, Castro, Kennedy and the Cuban Missile Crisis, 1958-1964*. Pimlico, London 1999.

ου ήταν ζωτική για τὸν φιλοδυτικὸ προσανατολισμὸ τῆς Ἑλλάδας. Ὁ Ἀμερικανὸς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν δὲ φαινόταν ὅμως νὰ ἀποδίδει ζωτικὴ σημασία στὸν παράγοντα Καραμανλῆς: Παρατηροῦσε ὅτι, ἂν καὶ τοῦ ἦταν γνωστὴ ἡ προσωπικότητα τοῦ Ἑλληνα πρωθυπουργοῦ, δὲν μποροῦσε νὰ φανταστεῖ ὅτι τὸ μέλλον μιᾶς χώρας τοῦ NATO ἦταν συνυφασμένο μὲ ἓνα μόνο πρόσωπο ποὺ μποροῦσε νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἓνα αὐτοκινητιστικὸ δυστύχημα⁸⁴.

Παράλληλα εἶχαν μεσολαβήσει καὶ ἄλλες ἐξελίξεις στὸ κύκλωμα τῶν ἐνδοσυμμαχικῶν σχέσεων, οἱ ὁποῖες ἐνδιέφεραν τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση στὸ πλαίσιο τῆς ἐνεργότερης ἐμπλοκῆς της στὶς εὐρωατλαντικὲς διεργασίες. Στὶς 20 Δεκεμβρίου 1962 οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες καὶ ἡ Βρετανία κατέληξαν σὲ συμφωνία ποὺ ἐπέτρεπε στὸ Λονδίνο τὴν παραμονή του στὴν πυρηνικὴ λέσχη μὲ ἀμερικανικὰ μέσα. Παρὰ τὸ ὅτι ἡ συμφωνία Kennedy- Macmillan ἐμφανιζόταν ὡς πρῶτο βῆμα γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς πολυμεροῦς πυρηνικῆς δυνάμης τοῦ NATO, στὴν ὁποία ρητὰ καλεῖτο ἡ Γαλλία νὰ συμμετάσχει, ὁ στρατηγὸς De Gaulle τὴν ἐκλάμβανε ὡς ἐπιβεβαίωση τῆς εἰδικῆς ἀγγλοαμερικανικῆς σχέσης καὶ ὡς σαφὴ ἐπιλογὴ τοῦ Λονδίνου σὲ βάρος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ προσανατολισμοῦ. Στὶς 14 Ἰανουαρίου 1963 ὁ Γάλλος πρόεδρος ἀνακοίνωνε δημόσια τὴ διακοπὴ τῶν διαπραγματεύσεων γιὰ τὴν ἔνταξη τῆς Βρετανίας στὴν ΕΟΚ καὶ προκαλοῦσε μείζονα κρίση στὶς σχέσεις του μὲ τοὺς Ἀμερικανούς⁸⁵. Στὶς 22 Ἰανουαρίου προχωροῦσε, μαζὶ μὲ τὸν καγκελάριο τῆς Δυτικῆς Γερμανίας Conrad Adenauer, στὴν ἀνακοίνωση τῆς γαλλογερμανικῆς πολιτικῆς συνεργασίας, ἐξέλιξη ποὺ ἀνησύχησε τοὺς Ἀμερικανούς, οἱ ὁποῖοι διέβλεπαν τὴν πιθανότητα ἀνάδυσης μιᾶς ἀνεξάρτητης δυτικοευρωπαϊκῆς ὀντότητας. Ἡ Βόννη δὲν ἔδινε στὴ γαλλογερμανικὴ συνεργασία αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία, καὶ διατήρησε τὸν ἀτλαντικὸ δεσμὸ ὡς θεμέλιο λίθο τῆς πολιτικῆς της. Ἡ ἀτμόσφαιρα κρίσης ὅμως τῶν θεμελίων τῆς μεταπολεμικῆς εὐρωαμερικανικῆς σχέσης ἦταν ἐντονῆ⁸⁶.

Στὸ πλαίσιο αὐτό, ὁ Ἑλληνας πρωθυπουργὸς ἀποφάσισε νὰ ἐπισκεφθεῖ τὸ Μάρτιο τοῦ 1963 τὴν Ὁλλανδία, ἡ Κυβέρνηση τῆς ὁποίας ἦταν δυσारेστημένη λόγω τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Βρετανίας ἀπὸ τὴν ΕΟΚ, ἀλλὰ καὶ τὸ Παρίσι καὶ νὰ ἀναγγεῖλει τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Γάλλου προέδρου στὴν

84. Μνημόνιο συνομιλίας Rusk-Ἀβέρωφ, 14 Δεκεμβρίου 1962, FRUS 1961-1963, σσ. 659-660.

85. Robert Kleiman, *Atlantic Crisis. American diplomacy confronts a resurgent Europe*. Norton, New York 1964.

86. Rusk πρὸς Ἀμερικανικὴ πρεσβεία Γερμανίας, 23 Ἰανουαρίου καὶ 1 Φεβρουαρίου 1963, σσ. 148-151 καὶ 166-167 καὶ πρακτικὸ συζήτησης Rusk-Carstens, 5 Φεβρουαρίου 1963, σσ. 182-187, FRUS 1961-1963, XII.

Ἑλλάδα. Ὅπως μετέδιδε ἡ Ἀμερικανικὴ πρεσβεία τῆς Ἀθήνας στὴ Washington, οἱ Ἕλληνες δὲ γνώριζαν τὴ σημασία ποὺ ἀπέδιδε ὁ Γάλλος πρόεδρος στὴν ἐπίσκεψη καὶ δὲν εἶχαν ὑπόψη τους προτάσεις ποὺ ἐνδεχομένως θὰ κόμιζε. Ἀνησυχοῦσαν ἔντονα ὁμως γιὰ τὴν περίπτωση νὰ βρεθοῦν στὸ μέσο τῆς διαμάχης τῆς Γαλλίας μὲ τοὺς συμμάχους της. Ταυτόχρονα, ὁ ὑπουργὸς Συντονισμοῦ Παναγῆς Παπαληγούρας σημείωνε ὅτι οἱ Γάλλοι δὲν εἶχαν κάνει κάποια συγκεκριμένη προσφορὰ γιὰ βοήθεια⁸⁷, ἐνδειξὴ ἀσφαλῶς τῶν ὁρίων ποὺ εἶχε ἡ ἐλληνογαλλικὴ συνεργασία. Πράγματι, ἡ γαλλικὴ συνεισφορὰ γιὰ τὸ 1963 παρέμενε ἀδιευκρίνιστη. Ὅπως παρατηροῦσε ὁ γενικὸς γραμματέας τοῦ NATO, ἡ γαλλικὴ ἐπιφυλακτικότητα ἀντανάκλουσε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνεπάρκεια μέσων, τὴν ἀντίληψη τῶν διαμορφωτῶν τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς ὅτι ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία ἀποτελοῦσαν χῶρο εὐθύνης τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ὁ Stikker, ἔμπειρος διαπραγματευτὴς στὸ συμμαχικὸ κύκλωμα, πιθανολογοῦσε ὅτι ἡ Γαλλία θὰ συμμετεῖχε στὴν χρηματοδότηση τῆς Ἑλλάδας σὲ περίπτωση συμμετοχῆς τῆς Βρετανίας, γιὰ προφανεῖς λόγους διατήρησης ἰσορροπιῶν⁸⁸.

Ἡ βασικὴ ἐπιδίωξη τοῦ Καραμανλῆ δὲν ἦταν ὁμως οἰκονομικὴ ἀλλὰ εὐρύτερα στρατηγικὴ, καὶ ἀπέβλεπε στὴ συμπλήρωση τῶν ἐγγυήσεων ἀσφαλείας τῆς Ἑλλάδας ἐναντι τοῦ βασικοῦ προβλήματος, ποὺ κατὰ τὴν ἀντίληψή του συνιστοῦσε ἡ Βουλγαρία. Ἡ ἐπιδίωξη αὐτὴ δὲν ἔφθανε πάντως στὴν ἐπιλογὴ τῆς Γαλλίας ὡς βασικοῦ ἐταίρου καὶ συμμάχου, ἀφοῦ ἦταν φανερό ὅτι τὸ Παρίσι δὲν εἶχε τὰ μέσα καὶ τὴ θέληση γιὰ νὰ ὑποκαταστήσει στὸ ρόλο αὐτὸν τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες.

Ἔτσι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἂν καὶ πραγματοποιοῦσε ἄνοιγμα πρὸς τὶς γαλλικὲς θέσεις, διατηροῦσε ἐμφανῶς ἰσορροπία στὴ συνολικὴ τῆς ἂποψη γιὰ τὶς ἐξελίξεις, κάτι ποὺ γινόταν φανερό στίς συνομιλίες τῆς Χάγης καὶ τοῦ Παρισιοῦ. Στὴν ὁλλανδικὴ πρωτεύουσα ὁ Ἕλληνας πρωθυπουργὸς τάχθηκε ὑπὲρ τῆς πολυμεροῦς πυρηνικῆς δύναμης τοῦ NATO ποὺ ὑποστήριζαν οἱ Ἀμερικανοὶ ὡς ἀντίδοτο στὴν προσπάθεια ἀνάπτυξης ἐθνικῆς δύναμης ἀπὸ τὴ Γαλλία καὶ ἐνδεχομένως ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Γερμανία, ταυτόχρονα ὁμως ὑποστήριζε καὶ τὸ δικαίωμα ἀνάπτυξης ἀνεξάρτητων ἐθνικῶν δυνάμεων. Παράλληλα, τασσόταν ὑπὲρ μιᾶς εἰδικῆς σχέσης σύνδεσης τῆς Βρετανίας μὲ τὴν ΕΟΚ, γιὰ νὰ προστατευθοῦν τὰ βρετανικὰ συμφέροντα καὶ ταυτόχρονα νὰ μὴ χαλαρώσει καὶ ἡ συνοχὴ τῆς Κοινότητος μὲ τὴν ἐπέκτασή της σὲ “πολὺ

87. Benett πρὸς Department of State, 24 Φεβρουαρίου 1963, NSF/ Country File: Greece General, Box 100.

88. Πρακτικὸ συζήτησης Stikker/Finletter, 16 Ὀκτωβρίου 1963, FRUS 1961-1963, XVI, σ. 683.

εuryτέρα της Εύρώπης πλαίσια” λόγω της σχέσης της Βρετανίας με την Κοινοπολιτεία. Η στάση αυτή δεν ικανοποιούσε την Ολλανδική Κυβέρνηση που επιζητούσε σαφή υποστήριξη έναντι της γαλλικής πολιτικής⁸⁹.

Οί συνομιλίες στο Παρίσι επρόκειτο να προσδώσουν ακριβέστερο περιεχόμενο στην έλληνογαλλική συνεργασία. Ο Γάλλος πρόεδρος προχώρησε αρχικά στην εξήγηση της πολιτικής του και των παραδοχών της. Θεωρούσε ότι η πολυμερής πυρηνική δύναμη θα παγίωνε την υπάρχουσα κατάσταση της απόλυτης αμερικανικής κυριαρχίας στον πυρηνικό τομέα. Αμφέβαλλε για τη θέληση των Ηνωμένων Πολιτειών να εμπλακούν σε τοπική σύγκρουση στην Εύρωπη, θέση που αναμφίβολα συμμεριζόταν ο Καραμανλής. Ήταν συνεπώς αναγκαίο για την Εύρωπη να διαθέτει ανεξάρτητη πυρηνική δύναμη και η υπό συγκρότηση γαλλική αποτελούσε πρόσθετη εξασφάλιση για την Εύρωπη. Σε ερώτηση του Καραμανλή, ο Γάλλος πρόεδρος διαβεβαίωνε ότι η Ελλάδα θα μπορούσε να υπολογίζει πρωτίστως στη γαλλική πυρηνική έγγυηση πέραν της αμερικανικής και της ένδεχόμενης πολυμερούς, δεσμευόμενος έτσι για την πρόσθετη έγγυηση που επιζητούσε ο Καραμανλής. Βέβαια η δέσμευση αυτή ήταν σχετική. Το γαλλικό δόγμα πυρηνικής αποτροπής επρόκειτο να προσανατολισθεί αποκλειστικά στην ασφάλεια του γαλλικού εδάφους. Οποιαδήποτε πυρηνική εμπλοκή της Γαλλίας στο πλαίσιο έχθροπραξιών εκτός του γαλλικού εδάφους συναρτάτο αποκλειστικά από την επίπτωσή της στη μητροπολιτική ασφάλεια⁹⁰. Συνεπώς η δέσμευση του Γάλλου προέδρου μπορεί να ερμηνευθεί και ως προσπάθεια εξασφάλισης αποδοχής της πολιτικής του από συμμάχους του NATO, οί όποιοι εξακολουθούσαν να ενδιαφέρονται για τη διατήρηση της συνοχής της συμμαχίας και ανησυχούσαν από τις στενά έθνικές στρατηγικές επιλογές της γαλλικής ηγεσίας. Στο πλαίσιο αυτό, η επικάλυψη της γαλλικής στρατηγικής με ευρωπαϊκό περίβλημα διευκόλυνε την αποδοχή της πολιτικής του Γάλλου προέδρου. Για το θέμα του αποκλεισμού της Βρετανίας από την ΕΟΚ, ο De Gaulle διευκρίνιζε ότι είχε δεχθεί να προχωρήσει σε διαπραγματεύσεις ιδιαίτερα δύσκολες, μόνο αφού ο πρωθυπουργός της Βρετανίας Macmillan είχε αφήσει να εννοηθεί ότι ενδιαφερόταν για τη συμμετοχή στη διαδικασία ένωσης της Εύρώπης με πολιτικό και στρατιωτικό χαρακτήρα. Η συμφωνία ΗΠΑ- Βρετανίας στο Nassau είχε δείξει ότι η Βρετανία προτιμούσε την Αμερική από την Εύρωπη. Η Εύρωπη έπρεπε όμως να μείνει ευρωπαϊκή

89. Έλληνική πρεσβεία Χάγης προς Υπουργείο Έξωτερικών, 5 Μαρτίου 1963, ΑΚ, τόμ. 5, σσ. 571- 572.

90. Βλ. Παναγιώτης Ήφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων*, Ποιότητα, Αθήνα 1999, κεφάλαιο 3.

καὶ νὰ ἔχει συνοχή. Ἡ Βρετανία, συνεπῶς, ἔπρεπε νὰ καθορίσει τὴ θέση της⁹¹.

Στὶς ἑλληνογαλλικὲς συνομιλίες τῶν Ἀθηνῶν, τὸ Μάιο τοῦ 1963, ὁ Γάλλος πρόεδρος συμπλήρωνε ὅτι ἡ γαλλικὴ πυρηνικὴ δύναμη ἐξυπηρετοῦσε καὶ ἕναν ἀκόμα στόχο: μὲ τὴ χρήση της σὲ περίπτωση τοπικῆς σύρραξης στὴν Εὐρώπη, ὅπου οἱ Ἀμερικανοὶ θὰ ἦταν ἀπρόθυμοι νὰ ἐπέμβουν, θὰ προκαλεῖτο ἡ ἐμπλοκὴ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἀφοῦ οἱ Σοβιετικοὶ θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ τοὺς ἐπιτρέψουν νὰ παραμείνουν ἐκτὸς μιᾶς πυρηνικῆς σύρραξης ἀνέπαφες⁹².

Στὸ θέμα τῆς βοήθειας πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Γάλλος πρόεδρος ἀναγνώριζε ὅτι ἡ Γαλλία ἔπρεπε νὰ βοηθήσει, ἀλλὰ δὲν ὑποσχόταν μεγάλη βοήθεια ὑπενθυμίζοντας τὶς περιορισμένες γαλλικὲς δυνατότητες. Καθὼς ὁ Καραμανλῆς δὲν ἔδινε ἔμφαση στὸ σημεῖο αὐτό, προκύπτει ὅτι ἔμμεσα ἀναγνώριζε τὴ γαλλικὴ ἀδυναμία, κατανοοῦσε ὅτι ἡ ἀμερικανικὴ ἰσχὺς δὲν ἦταν συγκρίσιμη μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ, καὶ ἀπέβλεπε, ὅπως προαναφέρθηκε, σὲ συμπλήρωση μόνο τοῦ πολιτικοῦ πλαισίου ἀσφαλείας τῆς Ἑλλάδας⁹³.

Ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ προσπαθοῦσε ταυτόχρονα καὶ νὰ καθησυχάσει τοὺς Ἀμερικανούς ὡς πρὸς τὴν προτεραιότητα ποὺ ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀποδίδει στὶς ἑλληνοαμερικανικὲς σχέσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀξιοποιήσει πρὸς τὸ συμφέρον ἀσφαλείας τῆς τὶς διεργασίες στὸ πλαίσιο τῆς Ἀτλαντικῆς Συμμαχίας γιὰ τὴν πολυμερῆ δύναμη. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ συμπεριελάμβανε: ἐνημέρωση τῶν Ἀμερικανῶν γιὰ τὶς συνομιλίες στὸ Παρίσι, τουλάχιστο σὲ ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴ γενικὴ κρίση στὸ NATO καὶ ὄχι τὴ διαβεβαίωση πυρηνικῆς ἐγγύησης τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὴ Γαλλία⁹⁴, καὶ τὴν πρόταση τοῦ Καραμανλῆ πρὸς τὸν ἀπεσταλμένο τοῦ Ἀμερικανοῦ προέδρου γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωση τῆς πυρηνικῆς κάλυψης τῶν Εὐρωπαίων συμμάχων ἀπὸ τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες ἐν ὧσει τῆς συγκρότησης τῆς πολυμεροῦς δύναμης τοῦ NATO⁹⁵.

Ἡ πρόταση Καραμανλῆ ἀντανακλοῦσε ἀσφαλῶς τὶς ἀμφιβολίες ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ ὑπάρχουν γιὰ τὸ βαθμὸ δέσμευσης τῶν Ἀμερικανῶν στὴν ἀκεραιότητα τῶν μελῶν τῆς συμμαχίας. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτή, ἡ ἀμερικανικὴ στάση στὴν κρίση τῆς Κούβας, ἂν καὶ εἶχε ἱκανοποιήσει τὴν Ἀθήνα ὡς ἐπίδειξη ἀποφασιστικότητας, δὲν εἶχε διαλύσει ἐντελῶς τὶς ἀμφιβολίες, τὶς ὁποῖες συμμαρρίζονταν καὶ ἄλλες συμμαχικὲς κυβερνήσεις. Ἀντίθετα εἶχε

91. Μνημόνιο Καραμανλῆ, ΑΚ, τόμ. 5, σσ. 578-581.

92. Πρακτικὸ ἑλληνογαλλικῶν συνομιλιῶν, 16-19 Μαΐου 1963, ὁ.π., σσ. 635-637.

93. Μνημόνιο Καραμανλῆ καὶ Πρακτικὸ ἑλληνογαλλικῶν συνομιλιῶν, ὁ.π.

94. Labouisse πρὸς Department of State, 12 Μαρτίου 1963, NSF/ Country File: Greece General, Box 100.

95. Πρακτικὸ συνομιλίας Καραμανλῆ-Merchant, 22 Ἀπριλίου 1963, ΑΚ, τόμ. 5, σσ. 614-615.

έντεινει την φοβία, ιδίως της Τουρκικής Κυβέρνησης, καθώς οι Άμερικανοί στις αρχές του 1963 απέσυραν τους πυρηνικούς πυραύλους μέσου βεληνεκούς Jupiter από το τουρκικό έδαφος, εφαρμόζοντας την άτυπη συμφωνία τους με τη Μόσχα ως αντάλλαγμα της απόσυρσης των Σοβιετικών πυραύλων από την Κούβα. Οι πύραυλοι, αν και μειωμένης στρατιωτικής χρησιμότητας αποτελούσαν για την Άγκυρα σύμβολο της αμερικανικής έγγγγησης έναντι σοβιετικής εισβολής⁹⁶.

Από τα διαθέσιμα έγγραφα δεν προκύπτει ότι οι Άμερικανοί αξιολόγησαν, πέραν ένδεχομένως κάποιου εκνευρισμού, ως αρνητική για τις έλληνοαμερικανικές σχέσεις την έλληνογαλλική προσέγγιση. Ο Άμερικανός πρεσβευτής παρατηρούσε ότι ο Γάλλος πρόεδρος είχε αποφύγει να αναφερθεί σε κάποιο ιδιαίτερο έλληνογαλλικό δεσμό εκτός του πλαισίου της Άτλαντικής Συμμαχίας. Παράλληλα, δεν είχε υπάρξει κάτι συγκεκριμένο στον οικονομικό τομέα. Οι Έλληνες επίσημοι ήταν ικανοποιημένοι από την εξέλιξη αυτή και ο πρεσβευτής ήταν βέβαιος ότι, αν ετίθετο θέμα επιλογής, οι Έλληνες αναμφισβήτητα θα επέλεγαν τις Ηνωμένες Πολιτείες⁹⁷.

Στό μεταξύ, η συνήθης διαπραγμάτευση μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Ελλάδας για το ύψος της βοήθειας κατά το οικονομικό έτος 1964 είχε εξελιχθεί γρήγορα σε διαμάχη τόσο μεταξύ του Άμερικανού πρεσβευτή στην Αθήνα και των αμερικανικών υπηρεσιών, όσο και μεταξύ των δύο κυβερνήσεων, με την Έλληνική να απειλεί και πάλι με αποχώρηση από το *comsortium* και τους Άμερικανούς να επισημαίνουν άλλη μία φορά ότι κάτι τέτοιο δεν θα βελτίωνε τις πιθανότητες εξασφάλισης κεφαλαίων ούτε στη Δυτική Εύρωπη ούτε στις Ηνωμένες Πολιτείες⁹⁸.

Στά πρόσθετα επιχειρήματα της ελληνικής πλευράς, που υιοθετούσε και ο Labouisse, ότι η πτώση της γεωργικής παραγωγής ασκούσε πίεση στο έμπορικό ισοζύγιο και ότι η εκτίμηση για τα συναλλαγματικά αποθέματα προέβλεπε πτώση τους ως το 1966⁹⁹, σε συνδυασμό με την πάγια αναφορά στα προβλήματα άμυνας και επενδύσεων, ή υπηρεσία για τη Διεθνή Ανάπτυξη

96. Bruce Kuniholm, "Turkey's Jupiter Missiles and the U. S.- Turkish relationship" σε D. Brinkley/ R. Griffiths (έπιμ.), *δ.π.*, σσ. 116-128.

97. Labouisse προς Department of State, 20 Μαΐου 1963, NSF/ Country File: Greece General, Box 100. Για το θέμα του φημολογούμενου γαλλικού δανείου προς την Ελλάδα, το οποίο σε περίπτωση χορήγησής του θα σήμαινε εκδήλωση πιο συγκεκριμένου γαλλικού ενδιαφέροντος για την Ελλάδα, ο Γάλλος ύπουργός Έξωτερικών είχε διευκρινίσει ότι η Γαλλική Κυβέρνηση δε θα το έθετε στην Αθήνα, γιατί θεωρούσε την ανάκίνησή του "άκαιρη". Bohlen (American Embassy Paris) προς Department of State, 16 Μαΐου 1963, στο ίδιο.

98. Department of State/ AID προς American Embassy Athens, 5 Μαΐου 1963, *δ.π.*

99. Facts in the Greek Situation, 11 Απριλίου 1963, *δ.π.*

ἀπαντοῦσε ὅτι εἴτε ἦταν συγκυριακῆς φύσεως προβλήματα εἴτε συνδέονταν μὲ αὐξημένες εἰσαγωγές κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ ἀπαραίτητου σὲ μιὰ διαδικασία οἰκονομικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ¹⁰⁰.

Γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν κατάσταση αὐτὴ οἱ ἐπιτελεῖς τοῦ Συμβουλίου Ἐθνικῆς Ἀσφαλείας, ἀποφάσισαν νὰ γίνεи δεκτὸς ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πρόεδρο Kennedy ὁ ὑπουργὸς Συντονισμοῦ Παναγῆς Παπαληγούρας, κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴ Washington, ὥστε νὰ μποροῦσε νὰ πληροφορηθεῖ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση μὲ τὸν ἐπισημότερο δυνατὸ τρόπο τὴν προτεραιότητα ποὺ ἀπέδιδε ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνηση στὴν ἀνάπτυξη σὲ σχέση μὲ τὴν ἄμυνα¹⁰¹.

Στὴ συνάντησή του μὲ τὸν Ἑλληνα ὑπουργὸ στίς 3 Ἰουνίου, ὁ Ἀμερικανὸς πρόεδρος ἔδωσε ἰδιαίτερη ἔμφαση στὴν ἀνάγκη νὰ μὴ φθάσουν οἱ ἀμυντικὲς δαπάνες σὲ ὕψος ποὺ θὰ ὑπονόμευαν τὴν ἀνάπτυξη. Ἐκτιμοῦσε ὅτι ἡ Ἑλλάδα κινδύνευε ἀπὸ τὸν κομμουνισμὸ στὸ ἐσωτερικὸ καὶ ὄχι ἀπὸ διεθνή ἀποψη, καθὼς δὲν πίστευε ὅτι ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση θὰ ἐπέτρεπε στὴ Βουλγαρία τὴν ἀνάληψη ἐπιθετικῆς ἐνέργειας. Στὸ σημεῖο αὐτὸ σημείωνε δηκτικὰ ὅτι, ἂν καὶ ὁ στρατηγὸς De Gaulle δὲν θεωροῦσε ἀξιόπιστη τὴν ἀμερικανικὴ ἐγγύηση τῶν συνόρων τῶν κρατῶν-μελῶν τοῦ NATO, αὐτὸ δὲν ἦταν γνωστὸ στὴ Μόσχα, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ τελευταία νὰ ἀποφεύγει τὴν ἀνάμιξή της σὲ ἐνέργειες ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ τὴν ἐμπλέξουν σὲ γενικὴ ἀναμέτρηση μὲ τίς Ἡνωμένες Πολιτεῖες.¹⁰²

Στὴ συνάντησή του μὲ τὸν Ἀμερικανὸ ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν, ὁ Παπαληγούρας πληροφορήθηκε ὅτι ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνηση δὲν ὑποστήριζε δραστηκὴ περικοπὴ τῶν ἀμυντικῶν της δαπανῶν, κάτι ποὺ θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ πρόσκληση εἰσβολῆς. Ὁ Ἑλληνας πρωθυπουργὸς ἔπρεπε ὁμῶς, κατὰ τὸ Rusk, νὰ ἐπανακτῇ τὴν ἐμπιστοσύνη του στὴ σχέση μὲ τίς Ἡνωμένες Πολιτεῖες καὶ νὰ κατανοήσῃ ὅτι τὰ ἐσωτερικὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετώπιζε δὲν ἦταν μοναδικὰ, ἀλλὰ ἀπασχολοῦσαν πολλοὺς δυτικούς ἡγέτες καὶ ἀφοροῦσαν τὴ διαχείριση τῶν προσδοκιῶν ποὺ προέκυπταν ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη¹⁰³.

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον εἶχε ὁμῶς καὶ ἡ συνάντηση τοῦ Παπαληγούρα μὲ τὰ στελέχη τοῦ Συμβουλίου Ἐθνικῆς Ἀσφαλείας Carl Kaysen καὶ Robert

100. Saunders πρὸς Mac George Bundy, 12 Ἀπριλίου 1963, ὁ.π.

101. Komer πρὸς Mac George Bundy, 10 Μαΐου 1963, ὁ.π.

102. Πρακτικὸ συζήτησης Kennedy- Παπαληγούρα, 3 Ἰουνίου 1963, ὁ.π. FRUS 1961-1963, XVI, σ. 669.

103. Πρακτικὸ συζήτησης Rusk-Παπαληγούρα, 6 Ἰουνίου 1963, NSF/ Country File: Greece General, Box 100.

Komer, καθώς έγινε σαφές από αυτήν ότι οι Άμερικανοί δέ σκόπευαν να επιτρέψουν άλλη αύξηση των ελληνικών άμυντικών δαπανών θέτοντας πλέον συγκεκριμένο όριο. Οι Άμερικανοί επανέλαβαν με έμφαση την προεδρική δήλωση για την προτεραιότητα που είχε η ανάπτυξη. Ο Παπαληγούρας ήταν κατ' αρχήν σύμφωνος, ζήτησε όμως βοήθεια 20 εκατ. δολλαρίων για τον άμυντικό προϋπολογισμό και 10 εκατ. δολάρια σε δραχμές, ώστε να εξασφαλιστεί η δυτικογερμανική βοήθεια 9 εκατ. που θα δινόταν υπό την προϋπόθεση εξασφάλισης βοήθειας και από άλλες χώρες. Οι Άμερικανοί αντέτειναν ότι 175 εκατ. δολάρια αποτελούσαν ικανοποιητικό ποσό για τον ελληνικό άμυντικό προϋπολογισμό, κάτι που απέκλειε ο Παπαληγούρας, επισημαίνοντας ότι αυτό ήταν πολιτικά αδύνατο, καθώς οι δαπάνες του 1963 είχαν ανέλθει σε 185 εκατ. δολάρια. Τελικά, οι Άμερικανοί πρότειναν να χρησιμοποιηθεί ποσό 10 εκατ. από τις πιστώσεις των γεωργικών πλεονασμάτων για την ενίσχυση του αναπτυξιακού προγράμματος, ώστε να διαθέσουν οι Έλληνες το ισοδύναμο στον άμυντικό προϋπολογισμό. Αυτό θα μπορούσε όμως να γίνει στην περίπτωση που η Ελληνική Κυβέρνηση συμφωνούσε να θέσει όριο 185 εκατ. δολλαρίων στις ετήσιες άμυντικές δαπάνες της. Ο Παπαληγούρας σημείωσε ότι η Ελληνική Κυβέρνηση δεν είχε υπόψη της αυτή την αμερικανική θέση και ότι αντίθετα, στο πλαίσιο του NATO, οι Άμερικανοί αντιπρόσωποι πίεζαν για τη συμμόρφωση της Ελλάδας με τις συμμαχικές προδιαγραφές, στάση που πίεζε τις άμυντικές δαπάνες προς τα πάνω¹⁰⁴.

Η παρατήρηση του Παπαληγούρα για τις αντιφάσεις στην εκτέλεση της αμερικανικής πολιτικής, αντιφάσεις που αντανάκλασαν τις διαφορετικές προσεγγίσεις του προβλήματος από τις διάφορες αμερικανικές υπηρεσίες, έπειθαν το Λευκό Οίκο ότι ήταν αναγκαία ή επίσημη ανακοίνωση της πολιτικής του σε σχέση με την ανάγκη σταθεροποίησης των ελληνικών άμυντικών δαπανών. Η πρόθεση αυτή προκάλεσε την αντίδραση του μόνιμου αντιπροσώπου των Ηνωμένων Πολιτειών στο NATO και της Αμερικανικής πρεσβείας στην Αθήνα. Και οι δύο επικαλέστηκαν το επιχείρημα ότι η γνωστοποίηση ανώτατου ορίου στις ελληνικές άμυντικές δαπάνες θα ύπονόμεινε τις προσπάθειες εξασφάλισης βοήθειας από τους Δυτικοευρωπαίους. Εκτός αυτού, η πρεσβεία σημείωνε ότι, μιά τέτοια δήλωση, θα έμπλεκόταν με την πολιτική διαμάχη στην Ελλάδα, η οποία είχε μπει σε νέα φάση μετά την παραίτηση του Καραμανλή στις 11 Ιουνίου, λόγω της διαφωνίας του με το στέμμα¹⁰⁵.

104. Πρακτικό συζήτησης Kysen/Komer-Παπαληγούρας, 5 Ιουνίου 1963, δ.π.

105. Finletter προς Department of State, 17 Ιουλίου 1963, Labouisse προς Department of State, 18 Ιουλίου 1963, δ.π.

Ἡ ἀντίδραση αὐτὴ δὲν μποροῦσε πάντως νὰ ἀνακόψει τὴν ἐφαρμογὴ τῆς νέας ἀμερικανικῆς πολιτικῆς, ἡ ὁποία ἔλαβε τὴ μορφή μνημονίου ὑπογεγραμμένου ἀπὸ τὸν πρόεδρο Kennedy στὶς 8 Αὐγούστου. Στὸ μνημόνιο καθοριζόταν κατώτατο ὄριο τῶν ἐλληνικῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν τὰ 175 καὶ ἀνώτατο τὰ 185 ἑκατ. δολλάρια, λόγω τῶν περιορισμένων πόρων ποὺ μποροῦσε νὰ διαθέσει ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη. Ὅποιαδήποτε αὐξηση τῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν μετὰ τὸ 1963 ἔπρεπε νὰ περιοριστεῖ στὴν κάλυψη αὐξανόμενου κόστους συντήρησης τῆς ὑπάρχουσας ὑποδομῆς. Ἡ ἐλληνικὴ συμμετοχὴ δὲν ἔπρεπε νὰ ξεπεράσει τὰ 161,4 ἑκατ. δολλάρια καὶ ἡ αὐξήσῃ της ἦταν ἐπιτρεπτὴ μόνο σὲ ἀναλογία τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀκαθάριστου ἐγχώριου προϊόντος, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἐξασφάλιση ἐνίσχυσης ἀπὸ ἄλλες χῶρες καὶ πάντα μὲ στόχο τὴ διατήρηση τῆς ὑπάρχουσας ὑποδομῆς. Ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνηση δεσμευόταν νὰ διαθέσει 8 ἑκατ. σὲ καταναλωτικὰ εἶδη καὶ 5 ἑκατ. σὲ γεωργικὰ πλεονάσματα γιὰ τὸ 1964, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ ἐξασφαλιζόταν βοήθεια καὶ ἀπὸ ἄλλες χῶρες. Σὲ ἀντίθετη περίπτωσι, θὰ χορηγοῦσε τὰ ποσὰ αὐτὰ ὡς δάνεια γιὰ χρηματοδότηση ἀναπτυξιακῶν ἔργων. Παράλληλα, σὲ πρώτη φάση θὰ χορηγοῦσε ἀναπτυξιακὰ δάνεια μὲ ἐπιτόκιο 2% καὶ περίοδο ωρίμανσης 20 χρόνια καὶ στὴ συνέχεια μὲ ἐπιτόκιο 3,5% καὶ κυμαινόμενη ωρίμανση. Τέλος, γιὰ τὰ γεωργικὰ πλεονάσματα σημειωνόταν ὅτι στὸ μέλλον ἡ χορήγησή τους θὰ ἐξαρτᾶτο ἀπὸ τὴν ἱκανότητα τῆς Ἑλλάδας νὰ εἰσαγάγει τὶς ἀναγκαῖες ποσότητες τροφίμων καὶ τὴ δυνατότητά της νὰ διαφοροποιήσῃ καὶ νὰ ἐπεκτείνει τὴν παραγωγὴ της¹⁰⁶.

Ἡ νέα ἀμερικανικὴ πολιτικὴ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ γνωστὴ τὸ Νοέμβριο τοῦ 1963 στὴ νέα Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ὑπὸ τὸ Γεώργιο Παπανδρέου, μετὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς Ἑνώσεως Κέντρου στὶς ἐκλογές τῆς 3ης Νοεμβρίου. Τὴν φορὰ αὐτὴ ἡ ἔμφασις δὲ δινόταν στὴν ἀποτροπὴ τῆς αὐξήσεως τῶν δαπανῶν, ἀλλὰ στὴ διατήρηση τοῦ κατώτατου ὁρίου τους, καθὼς ἀπευθυνόταν σὲ μιὰ πολιτικὴ ἡγεσία ποὺ εἶχε ἐκλεγεί, δίνοντας προτεραιότητα στὴ μείωση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν, γιὰ νὰ ἐξοικονομήσῃ πόρους γιὰ ἀνάπτυξη καὶ κοινωνικὲς ὑπηρεσίες¹⁰⁷.

Οἱ προϋποθέσεις ὁμῶς συζήτησης τοῦ προβλήματος ἐπρόκειτο πολὺ σύντομα νὰ μεταβληθοῦν, καθὼς ἀπὸ τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1963 ἡ Ἀθήνα θὰ ἀντιμετώπιζε μιὰ νέα κρίση τοῦ Κυπριακοῦ, ἡ ὁποία προκαλοῦσε ἀπαίτηση γιὰ νέα αὐξηση στὶς ἀμυντικὲς δαπάνες καὶ μετέβαλε τὴν ἀντίληψη τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς ἡγεσίας γιὰ τὴν προέλευση τῆς ἀπειλῆς κατὰ τῆς ἀσφαλείας τῆς Ἑλλάδας, μετατοπίζοντάς τιν ἀπὸ τὸ βορρᾶ στὴν ἀνατολὴ καὶ ἀπὸ τὸν ἀντίπαλο στὸν φίλιο συνασπισμό.

106. AID/ Aide-Memoire for Greece, 8 Αὐγούστου 1963, δ. π.

107. Labouisse πρὸς Department of State, 13 καὶ 14 Νοεμβρίου 1963, δ. π.

ABSTRACT

Sotiris Rizas, *Greece, United States and Europe. American aid and the new international context 1961-1963*

The cut of american grant economic aid to Greece and the shift of american strategic doctrine to conventional deterrence in 1961-1963 led to a rising tension between Athens and Washington.

Although grant aid was substantially reduced from 1954 onwards, it had functioned however as a clear manifestation of Washington's interest in Greek security and integrity in the context of the Cold War. But the Kennedy administration was not willing to finance a military establishment thought to be a sufficient instrument for NATO purposes in the East-West equilibrium, and a heavy burden for Greek development project, the expansion of which was the prerequisite for internal political stability.

Furthermore, the abandonment of the "massive nuclear retaliation" doctrine made US NATO allies suspicious that in case of a local war US might not effectively intervene, creating thus possibilities for territorial readjustments at their expense.

The need for capital, coupled with the quest of direct military support in case of invasion by a Warsaw Pact member-country, a dominant concern in greek strategic thinking, led Athens to approach Paris in an effort to supplement its security arrangements in the frame of the Western alliance and secure a place in the european intergration process. As it is evident from the available archival material this policy did not sought to undermine the alliance with the US, which remained the cornerstone of the greek policy of alliances.